

Kap. XII.

Borgerskapet.

På forum. — Huru borgarena hällö burspråk. — Svenskar och tyskar. — Borgmästare och råd. — Olof Larsson och S:t Olof. — En berest rådman på 1600-talet. — Furubom och S:t Johannes. — Rådstufva och Ciämnärs-Cammare. — Kasten-Häf, Stadshuset och nya Rådhuset. — Vakthållningar och fejder i gamla tider. — Borgerskapets parader och mänstringar. — Handel och vandel. — Börsen på Tyska kyrkogården och vid Stortorget. — Gamla borgarslägter. — Borgerskapets fester.

Stortorget var i stadens äldsta tider Stockholms hjerta, icke blott genom sitt läge, utan äfven genom sin kommunala betydhet, och borgerskapet, hvars *forum* denna plats var, utgjorde det stockholmska samhällets kärna. Stortorget och borgerskapet innefattade i sig den midtpunkt, hvarifrån det egentliga lifvet i gamla Stockholm utgick och omkring hvilken detta lif ständigt rörde sig.

Sjelfva torget, beläget på höjden af den ås, hvarifrån gatorna sluttade ned till Mälarens och Saltsjöns stränder, var för några hundra år sedan af ungefär samma storlek som nu, men det var mycket mindre regelbundet. Vid dess norra sida stod rådhuset. Då och då brann det huset, vare sig helt och hållet eller till någon del, men ständigt bygdes ett nytt eller sattes det skadade åter i stånd.

Det var dock för litet för att kunna rymma det rådpläggande borgerskapet, och oaktadt det oblida klimatet var ej sällan sjelfva torget samlings- och samrådsplatsen. Man »höll burspråk», såsom det hette, i fria luften, och menige borgare trängdes mellan *burspråket*, den lilla utbyggnaden på rådhuset, och skampålen, som stod midt för nu varande Kåkbrinken.

Stockholms burspråk är känt i Sveriges häfder, ty der afgjordes ej blott stadens, utan någon gång äfven rikets angelägenheter. Vid ett sådant tillfälle, det var Helga lekama afton 1499, utsågs danske

konung Hans' son Kristian till tronföljare äfven i Sverige. Valför-
rättningen underskrefs inne i rådhuset af borgmästare och råd, men
utanför på torget var det menige borgerskapet som trodde sig af-
göra saken.

På Stortorget möttes och nöttes in- och utländska intressen.
Stockholm var icke någon verldsstad, icke ens någon hansestad och
låg afsides från de stora stråkvägarne, men främlingar hittade dock
hit. Det var fallet med i synnerhet tyskar, ehuru väl det kanske
hände, att äfven andra utlänningar här gingo under det namnet.

Från utlandet och väl mest Tyskland kommo handverkare och
blandade sig med de svenska borgarne på Stortorget. Tyskt vardt
hela vårt handverksspråk och, såsom vi redan sett, skråbruken och
gesällernes »Gewohnheiten». Från Tyskland voro också de fleste
köpmännen, vare sig de kommande och gående handelsfullmäktige
från Lübeck och andra hansestäder eller de som för alltid stannade
i Stockholm och här drefvo köpenskap för egen räkning. Icke sägos
de med blida ögon af infödingarne, men läto sig deraf icke skrämma.
De skötte sig vanligtvis med större slughet än stockholmarne sjelfve,
nästlade sig in i alla förhållanden, drogo nytta af allt, synnerligen
af svenskarnes okunnighet i många stycken och främst i hvad som
angick vinstgifvande handelsföretag.

Borgarrätt kunde ej nekas dessa främlingar, ty så ogerna man
än fördrog dem, behöfde man dem dock. Tyskarne nöjde sig icke
med att stå utanför rådhuset och med menige borgare rådpläga i
fria luften; de trängde in i rådstugan, och då de väl kommit in, var
det ej lätt att få dem ut igen. Så vordo de upptagne bland stadens
rådsherrar, och från den kretsen var steget ej synnerligen stort till
sjelfva borgmästareplatserne. Det kom en tid, då Stockholms halfva
magistrat bestod af tyskar, hvilket antal till och med i lag stadga-
des. Först i senare delen af 1400-talet upphäfdes det stadgandet
och förordnades, att ingen tyskfödd skulle inlätas hvarken till borg-
mästare- eller rådmansambetet i Stockholm, utan magistraten helt
och hållet bestå af svenske män.

Huru tyskarne nyttjade sin makt finner man bland annat af de
bekanta *Käpplingemorden*, en illgerning som ej så snart glömdes af
borgerskapets svenske medlemmar och som väl i sin mån bidrog till
det, öfver åttio år derefter, utfärdade stadgandet, om magistratens
rensande från främlingar.

Stockholms magistrat hade stort anseende. Bland bevisen derpå
är äfven det, att enligt Kalmare-unionen skulle en borgmästare från
Stockholm utgöra del af de fyrtio röstegande som borde förrätta
kungavalet i Kalmar för de tre nordiska rikena. Utom vid det ofvan

nämnda tillfället 1499, fick Stockholms borgerskap genom sina borgmästare och rådsherrar, ett par år derefter, yttra sig i en för unionen och riket vigtig fråga, nämligen huru de ville förhålla sig mot konung Hans, hvilken rikets råd uppsagt tro och lydnad, och mycket berodde på det svar som Stockholms magistrat skulle afgifva.

I magistratens öfverläggningar deltog ståthållaren på Stockholms slott och stundom flera af rikets råd. Ofta skickade konungen sina förnämlige män att i angelägna ärenden gemensamt rådpläga med magistraten.

Men den magistraten skonades ej heller, när någon mäktig man ville visa sitt missnöje med staden. I Stockholms blodbad, som egde rum på borgerskapets eget *forum*, aflifvades också tre borgmästare och tretton eller fjorton rådmän.

Det vanliga antalet af rådmän (rådsherrar) var från gammalt tolf, men ökades stundom och var en tid tjugtu, i medlet af 1500-talet till och med tjugutret, för att sedan åter sänkas till femton, hvilket antal bibehölls från 1656 till 1781, då det ökades med fyra, så att Stockholm från 1781 hade nitton rådmän ända till 1816, då antalet vardt sexton, sedan fjorton och slutligen tretton, under det borgmästarne minskades från fyra först till tre och sedan till två för att i vår tid inskränkas till en.

I äldre tider utnämde konungen både borgmästare och rådmän, sedermera tillsattes de någon gång genom val inom magistraten. Under sextonhundratalet finner man, att öfverståthållaren och magistraten, utan borgerskapets hörande, satte till rådmän, men äfven att konungen, utan att fråga magistraten, utnämde så väl borgmästare som rådmän. Så skedde åtminstone 1683, då Karl den elfte utnämde Olof Austrell till politiborgmästare, Michael Törne till handelsborgmästare samt Roslin och Emporagrius till rådmän, och året derpå nämndes på samma sätt en Wallén till rådmän.

De fleste af de gamle borgmästarne befordrades till embetet från att hafva varit rådmän i staden, men någon gång hände, att en borgmästare förut beklädt ett annat embete. Så vardt Olof Bureus, broder till kartografen Anders och genealogen, diplomaten Jonas Bure, ehuru medicine doktor samt konungens och hertig Johans af Östergötland lifmedikus, borgmästare i Stockholm i början af 1620-talet och tio år derefter president i Åbo hofrätt. Från assessorer i Svea hofrätt befordrades, 1627, till borgmästare Erich Erichson Geet eller Geete (till Svedstad), förut kallad Ericus Tranevardus, slutligen vice president i Åbo hofrätt, samt 1638 Peter Gavelius, som varit också professor i Upsala, och 1668 Olof Thegner, sedan vice-president i Svea hofrätt och slutligen landshöfding i Upsala.

Äfven arkitekter kommo in i magistraten, såsom Jean de la Vallée som vardt borgmästare 1671 och hof- och stadsarkitekt 1681, Nikodemus Tessin d. ä., som vardt rådman 1667, och Göran Adelcrantz, också hof- och stadsarkitekt, hvilken upphöjdes till borgmästare 1718.

Underligt nog, skola borgmästaren Olof Svart samt rådmännen Clement Rentzel och Eric Ericson i Gustaf den förstes tid hafva nyttjats som flaggmän (eskaderchefer) på rikets flotta*. Af samme konung användes magistratspersoner också i kinkiga diplomatiska uppdrag, såsom då borgmästaren Anders Simonsson jemte ståthållaren Gudmund Pehrsson skickades att underhandla med de upproriska smålänningarne. I dylikt uppdrag afsändes också borgmästaren Björn Björnsson till de upproriske dalkarlarne.

Många med samma namn och i slägt med hvar andra finner man i förteckningen öfver magistratspersonerne. Bland dem voro herrarne Törne, af hvilka ej mindre än fem beklädt borgmästare-embetet, nämligen Olof Törne, som vardt borgmästare 1612, hans son Hans 1650 och dennes söner Michael 1683, Olof 1694 och Nils 1699.

Bland magistratssekreterarne hafva ock funnits många märklige män, först och främst Olaus Petri, som 1524 tillträdde sysslan, innehade henne i flere år och samtidigt var kyrkoherde i Storkyrkan.

För det handlande och handtverksidkande borgerskapet var det en eftersträfvad utmärkelse att komma in i magistraten. Bland de sedermera s. k. »illiterate»** rådmän i gamla tider gjorde en och annan sig ryktbar, t. ex. Olof Larsson, hvilken S:t Olofs kapell (nu Adolf Fredriks kyrka) hade att tacka för sin fullbordan och som efter honom uppkallades. Denne Olof Larsson föddes 1592 i Söderköping af fattiga och ringa, »dock ärliga och kristliga» föräldrar. Vid tolf års ålder kom han till Stockholm, der han gaf sig i skola, »sökande sitt underhåll med sjungande vid andras fönster och dörar». Sedan han dermed fortfarit i tre år, började han tjena hos hederligt folk, som ej långt efter »i betraktande af hans beskedlighet» hulpo honom att varda sin egen och försträckte honom medel att börja handel. Han företog flera handelsresor samt for med sina varor till svenska hären under Jakob De la Gardie vid Stora Nov-

* *Tornquist*: Utkast till Svenska flottans sjötåg. Sthlm 1788. »Märkligt är», säger Tornquist, »att sådane embetsmän den tiden voro flaggmän; men i samma mån som sjövetenskapen tillväxte, aftog denna deras höghet, så att på det stora skeppet Makalös var borgmästaren skeppare, hvilken syssla likväl den tiden var af mera anseende än nu».

** Den siste icke lagkunnige eller s. k. »illiterate» rådmannen var hattstoffveraren Sjöberg, som afled 1874.

gorod. Sedan han återvändt till Stockholm, vann han här burskap 1614 samt kallades redan 1619, således vid blott tjugusju års ålder, till kämnär på Norrmalm och nämdes till rådmann tre år derefter. Rådmanstjensten innehade han i femtiotvå år eller till 1672 samt afled 1675, hvilket allt Görän Nordberg förtäljer i sitt S:t Clara Minne. Han begrofs i Clara kyrka, och öfver hans grift skref, såsom Rüdling säger, »en välmenande penna» följande epitaphium:

Hie ruht ein wahrer Freund der Treu und Redligkeit;
 Der seinen Sin und Muth in Gottes Willen übte,
 Die Tugend, Erbarkeit und stille Ruhe liebte,
 Und darnach strebete, dass er nach dieser Zeit
 Auch mögē einen Platz bey Gott im Himmel haben;
 Dort ist nun seine Seel, hier liegt der Leib begraben.

Olof Larsson var tre gånger gift. Hans sista hustru var Catharina, dotter till borgmästaren Jakob Grundel och syster till fältmarskalcken Helmfelt.

En annan på sin tid mycket omtalad *senator regiae Suecorum urbis*, d. v. s. rådmann i Stockholm, var Truls Kåhre, född i Småland år 1600. I sin ungdom genomvandrade och besåg han »snart alla verdens delar». Rådmann 1647, afled han 1672 och ligger begrafven i Storkyrkan, der till hans minne uppsattes en marmortafla som på latin utförligt skildrar hans resor i främmande land och ännu sitter på nedersta pelaren vid början af Rådmanngången.

Liksom S:t Olofs kapell hade en rådmann att tacka för sin tillvaro, så står S:t Johannis kyrka i tacksamhet till en annan rådmann, nämligen Johan Eriksson Furubom, förut slottsbokhållare, hvilken kom in i magistraten 1624 och 1636 af öfverståthållaren Claes Fleming erhöill uppdrag att på den plats der det 1527 nedbrutna S:t Görans kapell stått, på den s. k. Brunkebergs kyrkogården, bygga ett nytt träkapell. Pengar till byggnadsämnen försträcktes af slottsbyggnadsmedlen, men arbetslönerna betaltes af Furubom sjelf.

Ehuru den norra förstaden 1635 förenades med Stockholm och då miste sin egen magistrat, hvilken den, i olikhet med Södermalm, haft sedan gamla tider, och Stockholms magistrat vardt »stadsens», så fortfor rådhusrätten att hafva tre underrätter, nämligen en i den egentliga staden samt en i hvardera förstaden. Dessa underrätter ökades sedermera till fyra, nämligen Stadens, Norrmalms östra och Norrmalms vestra samt Södermalms kämnarsrätter. Från kämnarsrätt eller, såsom den förut hette, *Ciämnärs-Cammare* vädjades till rådstufvurätt.

De båda norra kämnerrätterne hade sina lägenheter i Castenhof (*Kasten-Håf*) vid Norrmalmstorg (nu Hôtel Rydberg), och den södra kämnerrätten i *Stadshuset* vid Södermalmstorg, bygd på 1660- eller 1670-talet samt under olika tider användt till många ändamål. Stadens kämnerrätt och rådstufvurätten samt magistratens egentliga säte, med de fyra kollegierna (Justitie-, Politie-, Handels- och Embetskollegium), af hvilka hvart och ett hade en borgmästare till ordförande,* fortforo att vara i rådhuset vid Stortorget, men detta hus förföll allt mera och vardt allt olämpligare till sitt ändamål. Slutligen inköptes det Bondeska palatset vid Riddarhus-torget. Detta hade bygts af riksskattmästaren grefve Gustaf Bonde och finnes i sitt ursprungliga skick, då flyglarne ännu icke voro uppförda, afbildadt i Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna*. Huset brann 1692, led sedan ännu en gång skada af eld, men var redan i början af förra århundradet å nyo fullkomligt i stånd satt. Efter riksskattmästarens död, 1677, egdes det af hans son, grefve Carl Bonde, hvars enka, född Gyllenstierna, först hyrde ut det till Svea hofrätt och upplät det till krigskollegium samt, efter slottsbranden, till inhysande af den räddade och först till grefve Liljes hus flyttade delen af kungl. biblioteket och slutligen, 1730, sålde huset till Stockholms stad.

Den 7 Februari 1732 togs det af »samtelige loflige Stockholms stads magistrat soleniter i possession», och då hölls den första rådstufva derstädes. Det gamla rådhuset tyckes dock ännu någon tid hafva användts för åtminstone en del af sitt ursprungliga ändamål, och rifningen beslöts först 1754.

* * *

I gamla tider samlades borgerskapet på Stortorget icke blott för att hålla fredligt burspråk, utan äfven för att rusta sig till strid mot rikets fiender. Under Carl Knutssons tid kom, 1455, danska

* Två dagar i veckan var kollegii-dag, då hvar borgmästare med dertill förordnade rådmän infann sig i sitt kollegium. Dess utom skipades, enligt 1672 års förordning, rättvisa på allmän rådstuga tre dagar i veckan, då borgmästarne turvis tjenstgjorde, alltid biträdde af tolf rådmän. Hvarje fredag var plenum på rådstugan, då alla fyra borgmästarne med tolf rådmän borde för stadens styrelse till gemensam öfverläggning sammankomma under öfverståhållarens ordförandeskap. Kl. 8 på morgonen skulle magistraten vara tillstädes på sina embetsrum. För hvarje försummad timme, räknad från kl. $\frac{1}{2}$ 9, bötades 1 mark s:mt, och uteblef någon alldeles, kostade det honom 1 daler s:mt. — Kämnerrätterna upphäfdes 1849.

flottan, bestående af 45 skepp med 1,900 mans besättning och sökte med ett antal »snäckor» att tränga sig fram genom bommen vid Saltsjön. Då samlade sig borgarena, drogo ut mot danskarne och gjorde starkt motstånd. Fienden slogs vid Kävlingeholmen och flydde ända till södra Stäket, återkom dock ännu en gång till Norrmalm, men fördrefs då helt och hållet, enligt hvad Rimkrönikan förtäljer.

Tio år derefter hjälpte Stockholms borgare ännu en gång sin konung mot danskarne, gjorde med all sin styrka ett lyckligt utfall och besegrade fienden på Riddarfjärdens is. Då var glädje i staden, dock blandad med många borgarfamiljers sorg, ty ett stort antal af Stockholms tappre försvarare hade stupat under striden.

Äfven i slaget på Brunkeberg 1471 var Stockholms borgerskap verksamt. Någon riktig ordning såsom väpnad trupp tyckes dock icke hafva funnits, allra minst under de tider, då ofred icke rådde på orten. Mot slutet af 1500-talet märkes likväl en ansats att ordna borgerskapet för militära ändamål. I stadens Tänkebok för 1593 finnes på den 15 Augusti antecknadt, att kvarter för konungens medfölje utsågs (det var vid Sigismunds återkomst från Polen) samt likaledes *höfvidsmän och fänrikar för borgerskapet*. Två fanor (fänickor) af siden skulle beställas för borgerskapet; en tredje fana skulle köpsvennerne beställa, och en fjerde skulle de på Norrmalm beställa till sitt folk och sjelfve utse höfvidsman, fänrik och kvartermästare. Den 23 Augusti skedde borgerskapets »munstring» på Gråmunkeholmen. Der såg man mycket folk utrustadt, så att ingen hafver ment, att så många värhaftige män skulle finnas i Stockholms stad. Samma år hölls en parad vid Sigismunds intåg.

Ungefär samtidigt stadgades om vakthållningen för ordningens bevarande under vanliga förhållanden. Att staden redan tidigt höll sig lejdtt manskap till denna ordningsvård tycker man sig finna, ehuru något bestämdt förordnande derom väl icke utgafs förr än 1594. I allmänna ordalag talas derom vid några tillfällen, såsom då Göran Persson, »kungl. maj:ts prokurator och sekreterare», den 21 April 1568, kom jemte Anders Sigfridsson upp i rådstugan och bland andra ärenden som förhandlades aflemnade ett tillkännagifvande, efter hvilket borgerskapet hade att rätta sig, nämligen att ingen borgare skulle försumma sin vakt vid den ed han svurit konungen. Men derjemte hette det, att hvar och en skulle vara förpligtigad att skaffa gode och duglige karlar, som i vakt gånga skulle och icke dräng eller gubbar, som dittills skedt var. »Och ho sina vakt härefter försummar, den skall kämnären taga och föra på slottet till stadsfoughten, och der skulle saken förlikas».

För den 17 September 1593 finnes antecknadt, att då samtycktes, det sex svurne borgare skulle hvar natt gå i *burevård* i staden och se väl till, att allt ginge skickliga och väl till med vakten och att de äro höfviske och svara väl och befordra folket, besynnerligen om de se någon gå drucken på gatan, till det bästa. Då beslöts ock, att om någon försummar burevård, när honom är tillsagdt, skulle han böta 40 mark.

Den 8 Juli 1594 tillsades allvarligen af hofmarsken Göstaff Banner, att de som förordnades till vakt i staden skulle icke komma druckne på vakt, utan ställa sig höfveliga och beskedliga. Och om dem mötte någon om qvällen eller nattetid som drucken vore, skulle de hjälpa att befordra honom till det bästa och om så behöfdes väl ledsaga till hans herberge. Och icke beskatta penningar af folket, som mycket blifvit klagadt, att det främmande folket (polackarne) som hade följt kongl. maj:t till ära in i riket, icke må gifvas tillfälle att tala om de svenskes grofhet och oförstånd*.

Det första bestämda stadgandet som kommit till efterverlden om särskildt lönade knektar till ordningsvakt är af den 16 December 1594, enligt hvilket staden skulle hålla de 32 knektar som höfvidsmannen Erik Larsson hade på stadens vägnar antagit, och vordo dem handfångna stadens värjor och 24 hillebårder.

Ofta förekom det stadgandet, att hvar och en skulle sända fullmogne karlar eller drängar i vakt och icke gossar, »som ofta skedt är». Ännu 1601 tyckas vaktförhållandena icke vara ordnade, ty då klagades, att det »ginge så underligt till med vakten; stundom komma tre, stundom två och stundom ingen, utan drista de derpå, att vårdskrifvaren skall intaga någon i deras ställe. När ock någon instiger i deras ställe och kommer och kräfver penningar, då visa de den af med smäligt ondt». Derfor skulle ingen efter den dagen, den 19 September 1601, tillstädjas göra vakt för någon annan.

Den 16 November samma år uppmanades menigheten, att efter som den nådige fursten vore utomlands, borde man hålla starkare vakt än förut, i portarne (stadens) och på gatorna. Då beviljades, att hvart hus skulle bestå vakt samt att till burevård skulle två borgare hålla vakt om dagen och två om natten. Likaledes skulle tretio gå i vakt af staden hvarje natt, och inga ålderstigne eller oduglige män stå i porten, som dittills skedt var. Den som försummade sin vakt skulle böta tre mark; den som försummade burevård bötfälles till sex mark.

* *Stockholms Stads Tänkebok för 1594.*

Under vanliga tider öppnades stadsportarne kl. 4 f. m. och stängdes kl. 8 e. m., då vakten gick ut, men då ofred eller åtminstone oro var på färde, öppnades portarne, så väl den norra som den södra, först kl. 6 f. m. och stängdes redan kl. 7 e. m. »Den som hafver något att förrätta, må dess förinnan beställa sitt ärende», heter det i rådhusrättsprotokollet för den 16 November 1601.

Om vakthållningen för militära ändamål och för polissyften i äldre tider var sammanblandad och i bägge afseenden lagd på borgerskapet personligen, tyckes detta dock hafva upphört åtminstone i förra hälften af 1600-talet, om icke förr, och Stockholm fick en ordentlig stadsvakt. Med denna komma vi att sysselsätta oss, när vi hunnit till kapitlet om polisen.

Öfverståthållaren Schering Rosenhanes relation om Stockholms slotts och stads tillstånd, år 1663, upplyser, att borgerskapet då bestod af femton kompanier, af hvilka fyra i staden, sju på norr och fyra på söder, med deras kaptener och officerare. Då fans äfven ett kompani till häst af 119 unge borgare. Överbefälhafvare var skotten, öfverste Wilhelm Barclay, som 1652 utnämndes till stadsmajor och afled 1676. Major 1663 var Rudolf Roland. Hela den då vapenföra styrkan af borgare och deras drängar utgjorde 2,328 personer.

En bilaga till ofvan nämnda relation innehåller en skildring af tillståndet inom den väpnade borgaretruppen förr än ordinantierna tillämpades. Deraf finner man bland annat, att en stor oordning »inritat sig hos somliga af borgerskapet», i det de, då befallning gifvits att inställa sig i gevär vid hvar sin fana, »sig aldeles motvilligt absentera, undantagande sig den borgerliga pligt, hörsamhet och lydno, som andra skäligen sina förmän bevisa». Somliga instälde sig först en half dag efter det trumman gått och marscherade med den största »confusion», utan all order, med buller och ett otidigt skjutande, icke ens aktandes sina officeräres förbud eller »commendo». Somliga öfverlastade sig så med dryck, att de gjorde sig sjelfva och andra skada och, hvad »slemmast» var, vanärade sina medborgare.

För att göra ett slut på sådana oordningar utfärdade öfverståthållaren jemte borgmästare och råd vissa förhållningsregler. Kaptenerna skulle dagen före hvarje »munstring» derom tillsäga sina underhafvande, hvilka skulle båda korporalerne. Trumman skulle röras blott tre gånger, två för att samlas och en till marsch. Skulle någon så groft förse sig, att officerarne deraf funne sig högligen besvärade, skulle sådant på vederbörligt rum upptagas och examineras, och den skyldige straffas af mönsterherrarne och officerarne. Om officerarne förgingo sig mot hvar andra, pliktades 20 daler. Inga skott fingo

lossas under marsch. Ingen fick lemna ledet eller från kompaniet afgå. Alldeles förbudet var att med drickande sig öfverlasta »mer än hvad han nödtorfteligen kan betarfva.»

År 1677 utfärdades af öfverståthållaren, riksrådet Claes Rålamb samt borgmästare och råd en »publikation», att borgerskapet skulle vara färdigt i fullt gevär, i fall något fiendtligt skulle förefalla. Detta var med anledning af kriget mot Danmark och i fruktan för att de förenade danska och holländska flottorna skulle hemsöka Stockholms-trakten. Borgerskapet tillsades, att med sina öfver- och undergevär inställa sig hvar vid sitt kompani, så snart trumman röres, vare sig dag eller natt, utan något dröjsmål eller en minuts försummande, hafvande sina bandéler och patrontaskor med krut och lod väl försedda och villigt lydande kommando.

Med korta mellanskof utgåfvos förnyade påbud, huru förfaras skulle vid borgerskapets »mönstringar och andra sammankomster». Sådana påbud finnas från åren 1686, 1692 och 1696. En förordning af 1700 erinrar, att de som sjelfva erhållit befrielse från vakthållning likväl måste skicka sina drängar att fullgöra vakterne. Försummades detta, skulle första gången pliktas 20 daler rmt, andra resan dubbelt, men försummades det tredje gången, skulle den tredskande för sin person icke njuta någon förskoning, »utan vara förpligtigad sjelf i person att uppmarschera och för vakthållningen intet blifva frikallad så länge hans krafter kunne det tillåta.» Straffbestämmelserna voro för öfrigt alltid böter, halffparten till kompaniet och andra hälften till de fattiga.

Året näst efter utfärdades ett nytt påbud, som föreskref, att ingen finge i allmänhet undandraga sig vakthållningen, men om någon njöte befrielse, skulle han ej längre, såsom dittills, sända oskickliga och otjenliga personer eller illa klädda, så att »de andre af borgerskapet draga försyn gå bredvid dem», utan gode, duglige och väl klädde karlar med godt och försvarligt gevär.

Under det alla dessa påbud* utfärdades, var borgerskapet ofta i tjenstgöring. År 1683 paraderade det vid de ryska sändebudens företräde på hofvet, och det i tre dagar, den 2, 24 och 27 Oktober. År 1686 gjordes tjenst i stället för det kungl. gardet som kommenderats till Kungsör. År 1697 paraderades vid Carl den elftes begrafning, och 1698 vid hertigens af Holstein ankomst till Stockholm. År 1701 befaldes ett halft kompani att hålla vakt vid Skeppsbron.

Den 29 Januari 1702 utfärdade öfverståthållaren med borgmä-

* *Stockholms Stads Oräinancier.*

STOCKHOLMS BORGERSKAPS MÖNSTRING AF GUSTAF III PÅ ADOLF FREDRIKS TORG DEN 30 SEPT. 1790.

Efter Pehr Hilleströms tafia i börshuset.

stare och råd instruktion för Stockholms borgerskap till häst. Kavalleriet eller det korporalskap deraf, som skulle hålla vakt, borde infinna sig på sin »rendezvous-plats vid hans grefliga excellens öfverståthållarens hus» kl. 7 e. m. sommartiden, men kl. 6 e. m. från 1 September till 1 Mars, och derifrån marschera till corps de garde på Norrmalmstorg. Vakthållningen gälde dock endast natten, ty på morgonen afmarscherade truppen åter, kl. 4 under sommaren och vintertiden kl. 6.

När truppen anländt till corps de garde, utskickades kl. 10 patruller till norr och söder, »så att den som kommer att rida genom staden besöker de förnämsta gatorna, hållandes ibland stilla, lyssnandes efter, om något tumult eller oväsen kan förmärkas i gränderna och de aflägsnaste örterne.» Vid hvarje patrulls återkomst aflämnades rapport af anföraren.

Hände det att »något tumult eller annat oanständigt väsende med slagsmål och annat slikt yppade sig på någon källare, krog eller hus i staden och malmerne», skulle borgerskapets ryttarepatrull söka »med all beskedlighet» det afstyra samt taga den brottslige i arrest. Satte någon sig till motvärn, egde patrullen att hemta hjälp från högvakten eller stadsvakten.

Hvarje förmiddag, senast kl. 11, skulle korporalen inlemna rapport till öfverståthållaren och magistraten i politiekollegium*.

Den första större mönstring hvars minne gått till efterverlden är den som den 9 Juni 1729 egde rum med Stockholms borgare till häst och fot.

Redan kl. 3 på morgonen väcktes stadens invånare af skallande trumpeter och »flera krigsinstrumenter» som läto höra sig på alla torg och gator, så i staden som å malmarne. Det var tecknet, att alla borgare skulle infinna sig till häst eller till fots på den öfverenskomna mötesplatsen som var Skeppsbron. Kl. 7 uppstälde sig der hvar ryttmästare och kapten med sitt kompani, och kl. 9 tågade hela truppen genom staden, öfver Stora Nygatan och ut på Norrmalm ända till Barnhusgården,** borgerskapets vanliga mönsterplats.

Från den platsen tågade sedan allt rytteriet, så ock borgerskapets lifgarde, bestående af 40 de ansenligaste borgare, under borgerlige öfverstelöjtnanten Gustaf Billmans befäl ut till Carlberg, som då var kungl. lustslott och der konungen och drottningen bodde för tillfället. Der framstälde rytteriet sig kompanivis för drottningen,

* *Stockholms Stads Ordinantier.*

** Se sidan 114.

och kompanierna fördes fram af ryttmästarne Lampa Hansson och Wier.

De nämde officerarne voro sannolikt mycket kände och ansedde borgare, ehuru häfdeböckerna icke sysselsätta sig mera med dem än med flertalet af deras likar. Gustaf Billman var sidenkramhandlare och hade sin bod vid Köpmangatan. Han tillhörde också general-tullsocietetens fullmäktige och var deputerad i borgerskapets bemedlingskommission, hvarom Stockholms första adresskalender, major A. J. v. Henels »Den nu för tiden florerande vidtberömda kongl. residence-staden Stockholm», af år 1728, välvilligt upplyser oss. Enligt supplementet till Rüdlings »I Flor stående Stockholm» vardt Billman rådman 1737.

A. J. v. Henels adressbok upptager tre borgare med namnet Lampa, alla bryggare, af hvilka en var f. d. ålderman och för öfrigt ledamot af flera kommissioner och deputationer, en annan, kallad Lampa Danielsson, samt den tredje, Daniel Lampa Johansson, sannolikt den som i berättelsen om mönstringen kallas Lampa Hansson. Han bodde vid Stora Badstugatan på Södermalm.

Ryttmästaren Wier var troligtvis en af de två grosshandlare med det namnet, som adresskalendern upptager under firman Johan & Carl Wier, vid Jerntorget.

Under det rytteriet gjorde sin utflykt till Carlberg, blef fotfolket i god ordning kvarstående på Barnhusgården, och då konungen, åtföljd af borgerskapets kavalleri och dess lifgarde, dit anlände, stodo alla i gevär. Generalmönstringen gick då för sig i närvaro af de fleste herrar riksråden och andre förnämde män.

Befälhafvare för borgerskapets kompanier till fots voro Haar (grosshandlare vid Kimstugatan), Schmidt (med det namnet finnas en blek-ölbryggare, en kramhandlare och en faktor vid Tyska såpbruket, utom handelsmannen Schmitt vid Götgatan och skeppsbyggmästaren med samma namn vid Kaptensgatan), Fock (en, Carl, var vinhandlare vid Österlånggatan och en, Henrich, grosshandlare vid samma gata), Koster (finnes icke i adresskalendern, men väl en Coster, som var sjökaptan och bodde vid Björngården »intet långt ifrån Brun»), Reiman (står ej i kalendern), Clason (handlande i Brunnsgränden vid skeppsbron), Meyer (Johan, grosshandlare vid Skeppsbron, eller Georg, fältskär vid Hötorget), Söderman (okänd), Lidin (sannolikt Simon, viktualiehandlare i Nygränd vid Skeppsbron), Lehman (okänd), Kruse (en kopparslagare vid Hornsgatan, en grosshandlare vid Skärgårdsgatan, en tredje vid Bredgränd, också grosshandlare), Fischer (Lorenz, grosshandlare vid Vesterlånggatan »emot Perlan», eller Con-

rad, källarmästare på Hamborg vid Götgatan), Tolander, Witkopff och Corpen (alla tre nu mera okände).

Sedan hans kongl. maj:t, såsom Rüdling uttrycker sig, med godt nöje sett på mönstringen, förmodligen därför att ej allenast alla officerarne hade kostbara munderingar och sköna hästar, och kompanierna, både till häst och fot, voro blåklädda, dock så att det ena åtskildes från det andra medels vackra bandrosor i hattarne, utan ock att de visat sig i handgreppen och exercitierna så färdiga som goda soldater — så blåstes ljud till kongl. tafelns anrättande.

Borgerskapet gaf stor middag på Barnhuskällaren i en präktigt möblerad sal samt i flera närgränsande rum, der åtskilliga andra bord tillredda voro och der de »förnämste herrar ministrar, grefvar, generaler och magistratspersoner uppå samtliga borgerskapets medel stäteligen vordo fägnade, låtande sig der hos kongl. hofkapellet jemte trompeterna höra till förlustning.»

Efter middagens intagande, omkring kl. 3, aftågade borgerskapet i samma ordning som det kommit, men öfverstlöjtnanten och kramhandlaren Billman höll stilla qvar med sitt lifgarde till häst ända till kl. 8 på aftonen, då han med den truppen ledsagade kongl. maj:t och dess höga suite till baka till Carlberg, »hvärest jemväl detta corpus afmarscherade.»

Till tack för denna storståtliga mönstring med åtföljande präktiga gästabud voro borgerskapets ryttmästare och kaptener, tre dagar derefter, inbjudne till en festmåltid på Carlberg, der de »trakterades med magnificence», och konungen åt några bland dem förärade sköna, förgyllda silfvervårjor.

Ett par och tjugu år derefter samlades borgerskapets kavalleri åter på Barnhusgården, men det var för att följa samme konung Fredriks lik till dess sista hviloplats. Det var då stor parad. Infanteriet samlades på Stortorget, Norrmalstorg och Södermalstorg. Processionen öppnades af borgarkavalleriet, som derefter stälde upp sig på Munkbrotorget med fronten åt Riddarholmskyrkan. Så väl kavalleri som infanteri afsköto gevärssalfvor.

Samma år, 1751, då man af de tätt på hvar andra uppkomna eldsvådorna fruktade mordbrand och förrådiska anläggningar, patrullerade borgerskapet till häst om nätterna en hel månad.

År 1761 utgjordes kavalleri-karabiner-kåren, som borgerskapets rytteri då kallades, af 4 squadroner, och infanteriet af lika många bataljoner. Hvar och en af de senare fick 1764, då Adolf Fredrik mönstrade borgerskapet på Barnhusgården, sin egen, till färgen med de öfriga olika fana. Förut hade hvarje kompani haft en sådan. Hvarje squadron utgjordes af 3 korporalskap, och hvarje bataljon af

4 kompanier. Vid denna tid fördes högsta befalet fortfarande af stadsmajoren, som åtnjöt lön af borgerskapets bemedlingskommision och tillika hade under sitt befäl stadens militärkompani.

Under Gustaf den tredje hade Stockholms borgerskaps militärväsen sin mest lysande tid. Borgarena visade sig synnerligen konungske, och vid revolutionen 1772 utmärkte de sig så mycket i nit för omhvälfningen, att konungen, den 12 September, i egen hög person på rådhuset deröfver förklarade sitt nådiga välbehag. Till en hedrande äminnelse behagade konungen medgifva, att borgerskapets officerare, så väl till häst som till fots, finge alltid nyttja guldgalonerade hattar med fälttecknet, *antingen de voro i uniform eller i andra kläder*, samt det hvita klädet om armen och två slags medaljer på bröstet. De fjorton borgare som på revolutionsdagen voro i full uniform till häst konungen till mötes vid Artillerigården fingo, på konungens födelsedag, den 24 Januari 1773, guldmedalj som äfven tilldelades två af infanteriet, under det trettionio af det senare fingo silfvermedalj. Guldmedaljen bars i svärdsordensbandet, och silfvermedaljen i hvitt band.

Under 1788—90 årens ryska krig gjorde borgerskapet ensamt garnisonstjenst i hufvudstaden. I början af kriget hade en liten afdelning af gardet stannat kvar för att hålla vakt vid slottet, men som fiendtligheter då äfven utbröto med Danmark, skickades den afdelningen till Christianstad, och borgerskapet fick öfvertaga hela vakt-hållningen. Efter en af de vid denna garnisonstjenst tjenstgörande* meddela vi om den tiden följande:

Sedan ett kungl. bref, dagtecknad Haga den 10 September 1788, till öfverståhållaren, frih. Carl Sparre befalt att vakthållningen skulle bestridas af borgerskapet, lät öfversten, stadsmajoren S. C. Wallen till politiekollegium uppkalla allt inrolleradt borgerskap, undersökte rullorna, ordnade squadroner, bataljoner och kompanier och reglerade allt på bästa sätt. Beklädnad, beväpning och exercis börjades genast, och hvar och en täflade i nit; men innan man hunnit fullständigt komma i ordning, måste borgerskapet genast »mottaga vården om den höga kongl. familjen, konungahuset och öfriga till militären hörande detaljer, hvilket skedde år 1788 den 18 September, en torsdags morgon kl. 6, med en vakt af bataljonskaptenen, grosshandlaren Clasons kompani, bestående af stadens arbetsmanskap, jernbärare och mätare, utgörande 100 musketörer, 6 korporaler, 7 underofficerare och 4 officerare.»

De till första vaktan kommenderade officerarne voro kaptenen

* G. P. Köppen: Relation öfver Stockholms Stads Lof. Borgerskaps Wakthållning åren 1788, 1789 och 1790. Sthlm 1791.

och fabrikören Ström, som dock var frånvarande, löjtnanten och grosshandlaren Clason, löjtnanten och jernkrämaren Widbohm samt fänriken och kramhandlaren Stutén junior, hvilken sist nämde mottog vakten vid Norrmalmstorg, som också hade uppsigt öfver brandredskapen i spruthuset vid torget.

Kungl. högvakten innehades af löjtnanten vid lifgardet, frih. Lejonhufvud, hvilken med all militärisk honnör lemnade denna vakt till borgerskapets officerare.

Borgerskapet började då, säger mönsterskrifvaren Köppen, en tjenstgöring som i alla afseenden för detsamma var både främmande och ovanlig. Men allt gick bra. Enigheten styrde företaget, och officerarnes oförtrutenhet och vaksamma uppseende bidrogo till ordning och skick. Från arsenalen erhöles fyllnad i de vapen som fatades. Bemedlingskommissionen sökte att göra vaktrummen drägliga. Skrifmaterialier, ljus, tidningar m. m. anskaffades. En kalfaktor, som skulle städa rummen, antogs mot lön af 4 rdr i månaden.

Sedan kompanierna hunnit ekiperas och kommit något bättre i ordning, aflöstes vakten kl. 10 f. m. på söckendagar och kl. 3 e. m. på helgdagarne.

I början var ingen tillgång på musik; man hade endast en från stadsvakten lånad trumslagare. Men då bataljonskaptenen, tennjutaren Sauer den 8 Oktober uppmarscherade med sitt kompani, hade detta både fana och musik, och snart fans en ordentlig musikkår, af hvilka klarinettblåsarne fingo 20 och trumslagarne 16 skillingar för hvarje vakt.

Då borgerskapet den 4 December 1788, »middagstiden på Rid-darhustorget», erhållit underrättelse, att hertig Carl väntades till staden på aftonen, kommo åtskilliga kavallerister och infanterister öfver ens, att i underdånighet vid Hornstull vara hans kongl. höghet till mötes. Der infann sig också en anseelig mängd och var i rättan tid till reds, då infanteriet fick nådigt tillstånd att spanna hästarne från släden. Och så bar det af, upp åt Hornstullsgatan och ned för Hornsgatan. Infanteristerne sprungo af alla krafter, hurrade hela vägen och drogo på släden, i hvilken hertig Carl satt och »med fägnad och rörelse mottog bevis af den kärlek och tillgifvenhet Stockholms borgarskap hyste för en så tapper och älskvärd prins.» Kavalleriet följde med som betäckning, och det hela belystes af »facklors bloss.» Vid framkomsten till slottet lyftes hertigen ur släden och bars på borgerskapets armar till slottstrappan, der han öfverlemnades åt hertiginnan.

Ett par veckor derefter var det konungens tur att dragas hem till slottet. Det var den 19 December, då Gustaf kom från »dan-

ska fejden och Göteborg». Vid konungens ankomst till Jerfva voro tre sqvadroner af kavalleriet honom till mötes, och ryttmästaren Oldenburg »komplimenterade på sqvadrons- och bataljonschefernes vägnar». Vid Norrtull spändes hästarne från den kongl. släden, och linor fästes vid denne, »hvarefter officerarne drogo hans maj:t från tullen till k. slottet, vid facklors sken och ett oupphörligt hurrande, som utmärkte den innerliga glädje, så väl stadens borgerskap som alla i synnerhet i varma hjertan hyste öfver sin milda och nådiga konungs ankomst.» På aftonen var ett stort antal hus illumineradt. I högvakten var allmän glädje, illumination och ett nätt fyrverkeri. Dagen derpå yttrade sig samma glädje i stor parad, då konungen red mellan borgerskapets leder i den »haj som var formerad från konungens öfre dörr till rådhusets öfre sessionsrum.» På rådhuset voro hela magistraten, femtio älste och ett stort antal af borgerskapet samlade, och der höll konungen tal och tackade borgerskapet för dess ömhet om det kungl. huset och fäderneslandet.

Borgerskapets officerare hade den dagen middag på Frimurarelogen och gjorde en stor insamling åt de fattiga.

Parader förekommo oupphörligt. Så paraderade också hela borgerskapet vid riksdagens afblåsande 1789. Då uppkom på inre borggården oljud och ordvexling mellan en kapten vid Helsinge frikår och en af borgerskapets musketörer, skomakaren Lundqvist, »hvilken mest under vakthållningstiden nyttjade mustacher», hvarvid kaptenen drog sin sabel, men politi-gevaldigern Bergqvist tog sabeln och förde kaptenen till högvakten i arrest. Öfver denna händelse tillsattes kungl. slotts rätt, som pliktälde kaptenen till 26 rdr 32 sk. banko, hvarefter han ställes på fri fot.

Den 29 mars 1790 följde 120 »kavallerister till häst af stadens borgerskaps kavalleri», såsom vår sagesman så fullständigt uttrycker sig, kronprinsen från slottet till rådhuset. Sextio redo, under ryttmästaren, rådmannen Oldenburgs befäl, framför kronprinsens vagn, och lika stort antal följde, under löjtnanten, bryggaren Dubois' anförande efter vagnen. »Vid ankomsten till rådhuset voro h. ex. riksrådet öfverståthållaren, magistraten, stadens 50 äldste och samtelige kavalleri- och infanterikårens officerare och underofficerare h. k. h. kronprinsen till mötes, som äfven var åtföljd af sin hofstat, då h. k. h. täcktes intaga öfverståthållare-stolen utan att sätta sig.» Derpå höll kronprinsen tal — Gustaf Adolf var då icke ännu tolf år — och öfverlemnade en kungl. skrifvelse, som upplästes af statssekreteraren Elis Schröderheim och i hvilken förkunnades, att tredje årets fälttåg mot Ryssland skulle af konungen öppnas, hvarvid han i borgerska-

pets vård öfverlemnade sin son och maka. Efter skrifvelsens uppläsande, höll kronprinsen åter tal.

Segern vid Fredrikshamn firades med *Te deum* och stor parad, efter hvilken borgerskapets infanteri-underofficärer hade stor middag på Eriksberg, hvarvid de inbjudit sitt öfverbefäl tillika med några af magistraten samt främmande ståndspersoner. Samma dag hade en anseelig samling af kavalleriet middag på börsen, »vid hvilket tillfälle de kungliges och fleres skålar blefvo druckne under pukor, trumpet och ett hurrande som utvisade sällskapet glädje och vördnad för sin älskade konung». Under måltiden upplästes, så väl på Eriksberg, som på börsen, af sekreter Lidner författade verser, en »heroid» från *Birger Jarl till borgerskapet i Stockholm på högtidsdagen den 3 Juni 1790*, der det bland annat heter:

. . . så välgörande ej blickar Himlen ner,
Som då ett troget Folk sin Kung i döden följer,
Då, med dess oväns blod, dess Kölar Segren sköljer
Då störts härar ner. — Hur mäktig kärlek är,
Den största för sin kung dock svenska hjertan bär:
Och . . . *Gustaf*, då han ser, hur den förförde gråter,
Med viggén i sin hand, blott segrar . . . och förlåter.

Efter ryska krigets slut och konungens återkomst paraderades flera gånger, såsom den 30 och 31 Augusti 1790, men den högtidligaste parad och mönstring som någonsin egt rum med Stockholms borgerskaps militärkårer var den som försiggick på Adolf Fredriks torg den 30 September samma år, öfver hvilken högtidlighet Per Hilleström målade den stora tafla som ännu hänger i börsvåningen och af hvilken vi lemna en afbildning (fig. 166).

Klockan 8 f. m. stälde hela styrkan upp sig på Slottsbacken, från Storkyrkan ned åt Skeppsbron, hvarifrån marschen anträdde kl. 9 genom Storkyrkobrinken, Stora Nygatan, öfver Slussen och så vidare till mönsterplatsen samt der formerades till parad med fronterna vända in åt torget. Kl. half 12 begaf konungen sig, åtföljd af hela sin *suite* och omgifven af sin stora vakt samt eskorterad af ryttmästaren Oldenburg och hans sqvadron, från slottet till Adolf Fredriks torg. Vid ankomsten dit kommenderades honnör, då allt spelet hördes. Öfversten och stadsmajoren öfverlemnade generalförslagen öfver kårernas styrka, hvarefter konungen intog sin plats på den å vestra sidan af torget uppbygda kungliga tribunen under en blå, med guld kronor och guldfransar prydd trönhimmel, invändigt klädd med blått kläde. Öfver konungens stol var en särskild himmel af blått sammet med guldgaloner, och framför stolen stod ett med likadant sammet öfverdraget bord, sjelfva mönsterbordet. Till

venster var ett annat bord för general-mönster-kommissarien, statssekreteraren Elis Schröderheim. Å bägge sidorna voro läktare uppförda.

Mönstringen började i närvaro af kronprinsen samt hertig Carl, generalitetet, främmande sändebud, höga embetsmän, magistraten, femtio äldste, m. fl. som hade platser på läktarne och en ansenlig samling åskådare. Hvarje sqvadron och kompani ryckte fram i sin tur och defilerade för mönsterbordet. Efter slutad mönstring och sedan kårerne åter intagit sina uppställningslinier till parad, gåfvos generalsalvor.

Genom påskrift i generalmönstrings-rullorna behagade konungen förklara sitt nådiga nöje och välbehag, hvarefter han tacktes begifva sig från torget, eskorterad af ryttmästaren, slagtaren Nordström med de första divisionerna af hans sqvadron, under det marschen slutade med en division af samma sqvadron, anförd af kornetten, bagaren Röhl.

Konungen begaf sig genast till börsen, der han, jemte kronprinsen, hertig Carl och samtelige de kungliga personernas följe, gick upp i stora börssalen, der borgerskapet bjöd på middag. Konungen uppässades af ryttmästarne Oldenburg och Nordström, och »till deras handlangning» bakom dem fyra subaltern-officerare, en af hvarje sqvadron, nämligen löjtnanterne Hedman (fabrikör), Dubois (bryggare), Palm (kryddkrämare) och Abr. Westman (bryggare).

Kronprinsen uppässades af ryttmästaren Helin (fabrikör) samt kornetterne Carrée (grosshandlare), Röhl (bagare) och Norelius (fabrikör).

En officer, kornett Collin (nipperhandlare), förrättade hofjunkarsysslan med att sätta maten på bordet, servera och skära före, ordna desserten, m. m. Bakom nipperhandlaren-kornetten stodo de tolf officerare som burit fram rätterna.

Maten bars af gemene man af borgerskapet, en af hvart kompani, från köken in i korridoren, der den togs emot af en underofficer från hvarje af de tre sqvadroner som ej hade vakten och en underofficer af hvarje kompani i infanteriet, hvilka buro rätterna till salsdörren, der de öfverlemnades till de nyss nämde tolf officerarne.

Såsom marskalkar tjenstgjorde bataljonskaptenerne Johan Westin (garfvare) och Roos (bryggare). Bataljonskaptenerne Rung (gördelmakare) och Clason (grosshandlare) buro fram handvatten och servet till öfverståhållaren, som efter slutad måltid »presenterade» dem åt hans maj:t.

Hertig Karl uppässades af äldste bataljonskaptenen Sauer (tenn-

gjutare), hvilken till sin »handlangning» hade löjtnantnerne Carlbohm (bokbindare), Fick (snickare) och Frestadius (fabrikör).

Till vakt inne i salen voro kommenderade vid stora dörren fyra kavalleri-underofficere och två vid de andra båda dörrarne. Vakter af borgerskapet voro för öfrigt utstälde vid alla yttre och inre dörrar i börshuset.

Under måltiden afsjöngs följande aria:

GUSTAF! Hjelte, Kung och Far,
Sverges Skyddsgud, Jordens ära,
Glade vi dig Offer bära,
Och välsigna dina dar!

Lagerkrönt oss återgifven,
Hjeltemodets lön du har:
Medborgar'n räcker nu oliven
Och den Triumph ditt hjerta tar!

Ack, att dig hans nit behagar!
Tacksam för din spira böjd,
Han prisar dina vishetslagar —
Beskyddad, älskad, fri och nöjd!

Herrar femtio äldste hade »inviterat till spisning alla herrar officerare af bägge kårer» i nedra börssalen, hvarest man tillika inbjudit högre och lägre af kongl. husets uppvaktning, embetsmän, civile och militäre. Der var dukadt för 270 personer, och rummet var ganska väl upplyst af flera ljuskronor. Under måltiden behagade hans kungl. maj:t göra borgerskapet den nåden, att med deras kungl. högheter kronprinsen och hertigen visa sig i salen, och sedan hans maj:t gått omkring bordet, stannade hans maj:t hos hans exc. riksrådet öfverståthållaren samt täcktes i nåder dricka borgerskapets välgångsskål, hvilket af hela sällskapet med ett trefaldt: lefve konungen! besvarades.

Vid skålen för konungen lossades 128 skott från kanoner på slottsbacken, och dermed fortsattes under skålarne för den kungl. familjen, för krigsmakten till lands och vatten, m. fl.

Konungen bars hem i portechaise, eskorterad af ryttmästaren Nordström med 24 kavallerister. Kronprinsen eskorterades på samma sätt af ryttmästaren Helin.

Om aftonen voro borgerskapets samtliga officerare jemte underbefäl bjudna på operan, der »Gustaf Vasa» gafs.

Kostnaden för mönstringen med den kungliga tribunen, festen på börsen, o. s. v. uppgick till 3,801 rdr 25 sk. 7 rst.

Sådana fester utgjorde den borgerliga militärtjenstens glada sida. En mindre glad fans äfven. Under hela den första vintern, som var ovanligt sträng, ledo de vakthafvande mycket af kölden. Många måste också för tjenstgöringens skull försumma sina yrken och drabbades derigenom af känbara förluster. De som i det afseendet ledo mest voro de som tillhörde stadens arbetsmanskaf. Dessa kallades »stadens drängar» eller till och med »borgerskapets drängar», ehuru de icke stodo i något tjensteförhållande till enskilda, utan voro sina egna jernbärare, vindragare, salt- och spanmålsmätare, murare, åkare och dylika. De betraktades i militärtjenst liksom de öfriga, ehuru de icke voro borgare, men bildade dock särskilda kompanier, så att det icke skulle ske någon blandning mellan dem och borgarekompanierna. De bägge södra kompanierna bestodo af detta arbetsmanskaf, från hvilket åtminstone underbefäl togs. Af rullorna finner man, att fältväbblar, sergeanter och förare vid denna bataljon utgjordes af jernbärare, mätare, stenhuggare, murare och timmergesäller, under det öfverbefälet bestod af borgare.

På framställning af några kompanichefer vid de södra bataljonerna, beslöto stadens femtio äldste, att dessa arbetskompanier skulle hafva 10 mark per man för hvarje vakt, hvilket enligt borgerskapets sekreterares, C. F. Runebergs, skrifvelse till öfversten och stadsmajoren tog sin början den 16 Mars 1789.

Arbetsmanskafet tyckes för öfrigt hafva fått förplägning af borgerskapets officerare. Då stadsmajoren en gång försökte, om Norrmalmstorgsvakten skulle kunna bestridas med en underofficer till befälhafvare, väckte detta missnöje hos arbetsmanskafet, hvilket ansåg sig förlora något af de vanliga rättigheterna, då öfverofficeren ej vore till städes. Efter arbetarnes uträkning skulle denne alltid bestå dem tobak och vätvaror, och då dessa fattades, vardt manskafet trögare och uraktlät sina skyldigheter, hvarför vakten vid Norrmalmstorg åter måste bestridas af en subalternofficer.

Försummelse i tjensten godtgjordes vanligen med penningböter, men någon gång ock med fängelse. För att statuera exempel dömde, den 20 Oktober 1789, öfverståhållaren en musketör, perukmakaren Wahlberg för sturskhet och försummelse till fyra dygns arrest i Norrmalmstorgs vakt som borgare, och musketören, åkaren Häggman, som stadens dräng, för samma förseelse till lika lång tids arrest i Stadens vakt.

Vid statshvälfnigen 1789 måste borgarmilitären låna konungen sitt biträde. Den 20 Februari utfärdades en, af konungen egenhändigt underskrifven order till åtskilliga af borgerskapets officerare att häkta några ledamöter af ridderskafet och adeln. Detta verkställes

också. I den af oss åberopade »relationen» är förf. tämligen knapphändig i skildringen af denna del af borgerskapets militärtjänst och i förordet upplyser han, att detta skett på »höga vederbörandes till-sägelse». Han meddelar dock de af öfverståhållaren utfärdade förhållningsorder, af hvilka man finner, att borgarmilitären måste hålla ganska sträng bevakning öfver de fångne herrarne och aldrig släppa dem ur sigte. Till och med vid måltiderna måste en underofficer vara tillstädes. De häktades betjenter tillätos visserligen att passa upp dem, men så länge betjenten var inne i rummet, måste både arrestvaktmästaren och en underofficer vara närvarande.

Den 20 och 21 Februari ströfvade borgerskapets patruller omkring i staden, och sist nämde dag, vid ständernas plenum på rikssalen, stod första södra bataljonen stridsfärdig på Norrmalmstorg och den andra på Slottsbacken.

Då de för deltagandet i Anjalaförbundet fångslade officerarne skulle föras in till Stockholm, kommenderades ryttmästaren, bryggare-åldermannen Wier, löjtnanten, bagaren Floor samt kornetten, fabrikören Hedman, tre underofficerare och tretio kavallerister att den 9 Mars 1789 vid Ålkistan möta de under major Guttof-skys bevakning från Finland kommande fångarne och föra dem till Stockholm.

Midt under festligheterna efter ryska krigets slut och tre veckor före den stora mönstringen på Adolf Fredriks torg med efterföljande börsmiddag tjänstgjorde en del af borgerskapet såsom spetsgård och bevakning vid öfverste Hästeskos afrättning. Samlingsplatsen var på Skeppsbron, hvarifrån marschen anträdde till Ladugårdslands torg, der truppen (700 man) inträffade kl. half åtta på morgonen. Stadsmajoren, öfverste v. Wallen förde sjelf befälet. Af den under garfvaren Johan Westin tjänstgörande bataljonen skickades 100 man med officerare till Fredrikshof för att afhemta de till döden dömda fångarne, öfverstarne Hästesko och v. Otter, öfverstelöjtnanterne af Enehjelm och Klingsporre* samt majoren v. Kothen. Stadsbataljonen, anfordrad af tenngjutaren Sauer, stälde upp sig på Stora Humlegårdsgatan med utskjutningar åt sidogatorna, der patruller skulle

* Så enligt den af G. P. Köppen anförda order, som öfverståhållaren utfärdade den 6 Sept. 1790. O. R. Klingsporre (så skrefs namnet) hade dock bereds tillfälle att undkomma och var således icke med på Ladugårdslands torg. Han flydde till Holstein, der han bosatte och gifte sig, fick sedermera dödsdomen upphäfd samt återskänktes ära och gods, men återvände aldrig till Sverige och afled i början af detta århundrade. Enligt af riksheraldikern C. A. Klingspor oss benäget lemnad uppgift lefver ännu (våren 1881) i Itzehoe en son till O. R. Klingsporre och intresserar sig mycket för Sverige, hvars språk han både skrifer och talar.

»hålla det lösa folket i ordning och hindra utsväfningar». Första norra bataljonen, under befäl af gördelmakaren Rung, fick sin plats vid hamnen, nedanför Artillerigården och kronobagerierna, och sände ut patruller på Nybro-, Fyrverkare- och Jungfrugatorna, bibehållande en stark postering i ändan af Fyrverkaregatan vid kyrkogårdssporten och pastorsbostället samt en vid Korsgatan från Sperlingens backe och källaren vid apoteket. Första kavallerisquadronen hade sin post på Norrmalmstorg och höll patruller på norra malmen mot Clara, Adolf Fredriks och Johannes trakterne, observerades likaledes Skeppsbron och broarne till staden. Tredje squadronen stod på Packartorget (nu Norrmalms-), och dess patruller redo åt Kungsträdgården, Arsenalen, o. s. v., med en afdelning på Blasiholmstorget. Andra squadronen var posterad på Seved-Bååtgatan (nu öfre delen af Nybrogatan) mot kamrer Kochs hus och höll en afdelning på Sibyllegatan vid hörnet af smeden Norbergs gård samt en annan vid bagaren Westmans gård och de gator som leda till »stora gatan från Fredrikshof». Fjerde squadronen intog platsen vid Fredrikshof, der fångarne förvarades.

Allt manskapet var försedt med flintor i gevären och åtta skarpa skott på hvarje man.

Öfverståhållaren uppehöll sig i ett hus vid Nybrogatan och utfärdade derifrån sina befallningar samt var, såsom han sjelf i sin proklamation uttryckte sig, »försäkrad om herrar officerares och truppers vanliga munterhet, disciplin, vaksam- och foglighet till rättfärdigande af hans kungl. maj:ts emot dess borgerskap vid detta tillfälle särskildt hysta förtroende».

Till torget fördes och inom spetsgården ställes de lifdömde, af hvilka dock endast Hästesko afrättades, men de öfriga benådades. Derpå afskedades trupperne, och vaktombyte skedde vid högvakten.

I öfver två år och en månad gjorde borgerskapet oafbruten garnisonstjenst. Den 23 Oktober 1790 aflöstes det af kungl. lifgardet, då högvakten öfverlemnades till samme officer, löjtnanten, frih. Leijonhufvud, af hvilken borgerskapet mottagit vakten den 18 September 1788. Norrmalmtorgsvakten hade sista dagen innehafts af fänriken, grosshandlaren Wetterman, som aflöstes af gardesfänriken, frih. Cederström. Om middagen undfågnades öfverbefälet vid den dagens gardesvakt af den aflöste bataljonskaptenen vid borgerskapet, och gardesunderbefälet af borgerskapets underofficerare. De på vakt kommenderade gardisterne fingo af kapten Johan Westin 12 sk. per man.

Minnet af denna långa garnisonstjenst lefde i årtionden derefter

hos Stockholms borgerskap, och ännu på 1830-talet kunde man få höra gamla borgersmän med stolthet berätta om den tid, då de »gjorde krigstjenst» under Gustaf den tredje samt hade nåden att af honom sjelf mönstras den oförgätliga dagen på Adolf Fredriks torg. Hilleströms tafla har också i många år ansetts som en dyrbar klenod på Stockholms börs.

Borgerskapets militärstyrka under Gustaf den tredje utgjorde 1,599 man »gemene» jemte 281 man befäl, så att hela styrkan uppgick till 1,880 man. Af de förra tillhörde 329. kavalleriets fyra svaadroner. Infanteriets bataljoner hade en nummerstyrka mellan 222 och 292. Hvarje kompani innehöll 50 ända till 130 man.

Under samma tid stadfästes de borgerliga militärkårernas uniform. Kavalleriofficerare hade mörkblå jacka med gult foder och släta, förgyllda knappar samt två guldepåletter med fransar och bouillons, gul klädeströja, gula skinnbyxor, stöflar med stora kragar och sporrar, gult och blått taftsskärp med guldfransar och bouillons, vanlig officers porte-épée, patronkök uti klädeslist öfver axeln med en och en half tums bred guldgalon omkring listen och patronköket, hatt med fälttecken och guldgalon omkring kullen, gul fjäderståndare samt två hvita och en blå liggare.

Kavalleristernes uniform var tämligen lika med officerarnes, dock med smalare epåletter utan bouillons och i hatten en gul ståndare, värja utan porte-épée samt karbinrem och patronkök af gult sämsk.

Infanteriofficerarne hade mörkblå jacka med lika foder och släta, förgyllda knappar samt *en* epålett (bataljonskaptenen dock *två*) med frans och bouillons, mörkblå tröja och byxor, gult och blått taftsskärp med guldfrans utan bouillons, gehäng om lifvet och vanlig porte-épée, hatt med fälttecken och guldgalon omkring kullen samt gul ståndare.

Infanteristernas uniform var nästan likadan, med undantag af att epåletten var af kläde, kantad med smal galon.

Arbetsmanskapet kläddes på borgerskapets bekostnad och fick lika uniform som borgarkompanierna. I den af öfverståhållaren utfärdade förordningen stadgades, att detta manskap skulle, efter hvad förr brukats, hafva silfver-, i stället för guldgaloner, men de erhöello dock af det senare slaget, så att de i det yttre voro fullkomligt lika med borgarena. Deremot egde de ej samma rätt som desse att välja sina officerare, hvilka tillsattes, »utan att derom behöfva fråga nummerkarlen, hvilken intet eger någon valrätt».

När hofgulddragaren Oldenburg utnämns till rådman, skulle nytt val till ryttmästare efter honom ske, men då framträdde kavalleristen, hand-

landen Höök och uttryckte sin tillfredsställelse öfver att squadronens chef förvärfvat sig den »store Gustafs nåd», och den nåden borde väl icke skilja honom från squadronen, hvarför Höök föreslog, att »vår Oldenburg» skulle stanna som squadronschef. Förslaget vann allmänt bifall, och Oldenburg stannade. Detta var dock alldeles ovanligt, och öfverståhållaren kunde icke finna riktigt, att en magistratsperson skulle vara officer vid borgerskapet. Någon ändring egde likväl icke rum, utan fortfor rådmannen att vara ryttmästare, och då han sedermera befordrats till borgmästare, vardt han också bor-

gerskapets brigadchef, en ny befattning, i början af detta århundrade. Såsom sådan förde borgmästaren befäl vid den mönstring som öfverståhållaren, greve af Ugglas höll med borgerskapet 1808.

I Mars nämnda år öfvertog borgerskapet vakterna vid slottet och tullarne, och sex år derefter bestridde det vakthållningen i hela hufvudstaden, vid senare tillfälle dock endast från den 24 Augusti till den 17 September. Sedermera har någon sådan vakthållning icke kommit i fråga, men väl exercis samt paradering vid åtskilliga tillfällen. Den 24 Mars 1818 paraderade borgerskapet vid Carl den trettondes begrafning.

Fig. 167. Stadsmajor från 1830-talet.
Efter porträtt i enskild samling.

Stockholms borgerskap spelade under Carl Johans tid väl icke en fullt så viktig roll som under Gustaf den tredje, men fortfor dock att utgöra hufvudstadsbefolkningens egentliga kärna och uppmärksammades af konungen lika mycket som det å sin sida lyste med sin gamla konungskhet. Dess militärkårer gjorde visserligen icke garnisonstjänst, men hade sannolikt med nöje gjort det, om behofvet så kräft. Så snart tillfälle yppade sig, togs uniformen på, och man var färdig till parad (fig. 169). I synnerhet visade kavalleriet sig nitiskt, och hvarje gång konungen kom hem från någon resa till Norge eller då han besökt en eller annan svensk landsort, skyndade borgare till häst och i uniform honom till mötes långt utanför tullen och följde honom ända till slottet. Dessa små festliga ryttarestroftåg af stadens bryg-

gare och andra hästegande borgare lefva nog ännu i mångas minne (fig. 168).

Borgerskapet sökte på den tiden äfven att öfva sig i marscher och vapenhandtering. Sina officerare valde de squadrons- och kompanivis eller, rättare sagdt, föreslogo dem på det sättet. Förslaget ingick derefter till öfverståhållaren, som i underdånighet hos kungl. maj:t anmälde de föreslagne till fullmakt. Underofficerare valdes på samma sätt, men fullmakterna utfärdades af Handels- och Ekonomikollegium.

Den ända från 1660-talet fortfarande stadsmajors-befattningen

Fig. 168. Borgerskapets kavallerist från 1830-talet.
Efter A. Sjöholms teckning i Kongl. Svenska
Arméens uniformer.

Fig. 169. Borgerskapets infanterist från
1820-talet. Efter A. Schützercrants' teckning
i Kongl. Svenska arméens uniformer.

med lön indrogs efter stadsmajoren, öfverstelöjtnanten Florins död 1820. Öfverstelöjtnant Sandels utnämndes väl någon tid derefter till stadsmajor, dock utan lön, men innehade tjensten icke länge. Konungen sjelf behagade i nåder antaga högsta befälet, och de forne bataljons-kaptenerne fingo rang och namn af stadsmajorer (fig. 167).*

Med undantag af sjökaptener, voro alla borgare fortfarande underkastade tjenstepligt, men kunde sjelfva välja, om de ville tjena till häst eller till fots.

* Den stora kedjan med vidhängande stjerna som bäres af den stadsmajor vi afbildat tillhör icke uniformen, utan ett enskildt ordenssällskap.

År 1840 utsågs öfverstelöjtnant L. Sandels* till befälhafvare för både kavalleriet och infanteriet. I Juli 1842 öfvervar Carl Johan, oakadt sina 78 år, till häst öfningarna på Ladugårdsgärdet med två sqvadroner kavalleri och 72 man infanteri jemte fanbetäckning. Gamle borgare förtälja ännu med mycket intresse, att konungen steg af hästen och rättade sjelf plutonernas fel, behagade dricka champagne med de exercerande och skänkte dem sedan ett tält, som var det största och vackraste i hela svenska armén samt kostade 1,277 rdr 44 sk. banko.**

Detta tält invigdes den 3 Juli 1843 under storlägret på Ladugårdsgärdet, då der hölls en festlig bankett, till hvilken voro inbjudna excellensen, grefve M. Brahe, statsrådet, frih. Lovisin, alla i lägret närvarande regementschefer samt en ryttmästare och en kapten af hvarje regemente. Dagen derefter, kronprinsens födelsedag, voro tretio af borgerskapets officerare bjudne till »goûter» på kungl. Borgen å gärdet.

Samma år gafs en stor middag på Rydboholm, till hvilken medlemmar af borgerskapets militärkårer voro bjudne. Samlingen skedde vid Stocksund, kl. 7 f. m., hvarifrån färden fortsattes i högtidligt tåg. Till häst syntes 52 man, och i vagnar färdades 109, alla i uniform, med musik i spetsen. Efter framkomsten till Rydboholm marscherade samtliga upp i parken, der middagen intogs.

Vid regeringsjubileet, den 6 Februari 1843, hvarom mera här längre fram, afhemtades konungen i slottet af två borgerskapets adjutanter och ledsagades till börsen af två sqvadroner borgarkavalleri. I börstrappan stodo, från kl. 6 e. m. till kl. 4 påföljande morgon, 130 man af stadens arbetsmanskaf i uniform.

Vid Carl Johans begrafning, i April 1844, paraderade 200 man af kavalleriet och 600 af infanteriet, af hvilka senare 400 tillhörde arbetsmanskafet. Vid Oscar den förstes kröning, i September samma år, paraderade också en del af borgerskapet, dock mest af arbetsmanskafet. Det började lida till slut med Stockholms borgarmilitarism. De unge borgarena lade sig ej mera till uniform, och de gamle hade tröttnat att taga till geväret.

Den sista paraden egde rum den 4 November 1854, vid af-täckandet af Carl Johans ryttarestod, då tolf man af kavalleriet och lika många af infanteriet representerade borgerskapets militärkårer.

* Utänmdes, 1844, till kommandant i Vaxholm och drunknade, i Januari 1845, under färd öfver isen från Vaxholm till Stockholm.

** Öfverlemnades 1881 till Arméförvaltningen.

I början af 1860-talet tycktes den gamla krigarlågan åter vilja flamma upp. Skarpskyttesaken, utgången från England, trängde på äfven i Sverige, och Stockholms borgerskap tycktes först vilja taga rörelsen i sin hand samt beslöt att bilda en infanteri-exercisklass. I styrelsen för detta företag insattes stadsmajoren och spanmålshandlaren C. G. Ramstedt jemte några andra borgerskaps-officerare.

I Maj 1861 började exercisklassen sina öfningar en gång i veckan, i nedra börssalen. Under sommaren 1862 öfvade man sig blott en gång i månaden, dels på Barnhusgården (icke den gamla med det namnet, utan den inom sjelfva Barnhuset befintliga), dels under utmarscher, och dessa voro ganska glada förlustelser. Den som satte lif i spelet vid sådana tillfällen var i synnerhet stadsmajoren, grosshandlaren A. W. Schalin, hvilken alltid syntes i uniform till häst deltaga i utmarscherna, under det stadsmajoren Ramstedt åkte. Schalin var liflig och qvick och höll gerna tal, en glad och gästvänlig chef som frikostigt »representerade».

Men icke ens Schalin kunde annat än för tillfället blåsa lif i Stockholms gamla militärkårer, som dock ännu 1862 bestodo åtminstone på papperet af fem bataljoner, af hvilka voro fyra squadroner kavalleri och nitton kompanier infanteri, med de två nyss nämde bataljonscheferne. Tre sådane chefsplatser voro då obesatta.

En ny uniform antogs och vardt, den 11 Mars 1862, gillad och faststæld af konungen. Den var för officerarne tämligen lika med den som bars af liniearméns officerare, med kepi, i hvars af gulddragarearbete förfärdigade pompong konungens namnchiffer lyste i silfver och med plym af hvita, nedhängande strutsfjädrar. Vapenrockens två rader knappar hade Stockholms vapen. Epåletterne voro af gulddragarearbete. Gradbeteckningen var lika med liniearméns. Underofficerarnes och manskapets uniform var tämligen lika officerarnes, med undantag af gradbeteckningen och att epåletterne voro af förgylld messing. I exercis hade manskapet icke epåletter. Både befäl och underbefäl samt manskap hade guldperte-épée.

Denna ganska vackra uniform kunde dock ej mer än den glade stadsmajorens blålar och skåltal förekomma aftynandet och det slutliga insomnandet.

Ålderdomssvaghet hade redan för länge sedan infunnit sig. Af Stockholms öfver 3,000 borgare hade blott 300 inskrifvit sig i exercisklassen och äfven detta antal aftog för hvarje gång; slutligen var det blott ett tretotal som instälde sig vid öfningarna och stadsmajoren

jor Ramstedt tillkännagaf i officerskårens namn, att befålet afsade sig vidare befattning med dessa öfningar.

Kårens sista sammanvaro i trupp och uniform egde rum i Haga park, i Juli 1863, då sexa intogs i det ofvan nämnda tältet. Då infann sig Carl den femtonde till häst. Stadsmajorerne voro också närvarande, Schalin till häst och Ramstedt, såsom alltid, i vagn. Truppen, 50 man, marscherade hem med musik.

Den 20 Augusti 1863 hölls ett sammanträde på Eriksberg, då de närvarande beslöto att låta öfverflytta sig till 2:dra norra bataljonens första kompani. Till kapten och kompanichef utsågs konditorn C. J. Grafström, och till löjtnant grosshandlaren och nu mera generalkonsuln C. O. Berg. Den 14 Juni 1864 utnämndes de af konungen och fingo sina fullmakter, de sista som utfärdats för någon officer vid Stockholms borgerskaps militärkårer.

Våren 1864 hade nyss nämnda kompani en utmarsch igen i uniform, men så var det slut. Kompaniet avslöt sin verksamhet den 16 Febr. 1865, hvarpå en stor del af detta kompanis medlemmar jemte andra personer bildade det sextonde kompaniet i Stockholms frivilliga skarpskyttekår, för hvilket C. J. Grafström vardt kompanichef.

Emellertid kvarstod författningsenligt borgerskapets pligt att göra militärtjänst, men som den nya kommunalförfattningen i sjelfva verket upplöst borgerskapet, utan att därför upplösa dess militärkårer, så väckte C. J. Grafström, den 14 Februari 1865, en motion hos stadsfullmäktige, att angående borgerskapets militära åligganden ett förslag måtte till dessas utjemnande och ordnande af vakt-hållningen i staden uppgöras och konungen underställas.

Denna motion fick hvila till 1870, men efter åtskillig skriftvexling mellan kungl. maj:t, öfverståthållare-embetet, stadsfullmäktiges beredningsutskott och stadens femtio äldste,* godkände stadsfullmäktige, den 1 Februari 1870, att en bestämmelse bör gifvas derom, att den borgerskapet såsom särskild klass åliggande skyldighet till militärtjänstgöring upphört att gälla.

Dermed var det för alltid slut med denna tjänstgöring, och borgerskapets militärkårer, hvars uppkomst, utveckling och aftynande vi här sökt följa såsom en ganska vigtig del af gamla Stockholm, finnas icke mera, äfven om ännu några af dess sista officerare finnas kvar och fortfarande stå upptagna i statskalendern. Schalin, den

* Voro i början, enligt kungl. stadgan af den 29 December 1619, fyrtioåtta, men hafva sedan 1768 utgjort det ännu varande antalet.

siste stadsmajoren, sjelf ett ända in i sena ålderdomen alltid ungt exemplar af gamla Stockholm, har gått till hvila. Den siste ryttmästaren (lärftskramhandlaren L. Groll) tog afsked 1881. De militära titlarne nämnas icke längre tillsamman med de borgerliga yrkena, och man får nu mer icke höra en bodhandlares eller handtverkares hustru kallas majorska eller kaptenska, såsom bruket var ännu för tretio år sedan.

* * *

Om *rådhuset* och den der utanför liggande platsen i stadens äldre tider voro sjelfva kärn- och hjertpunkten för det borgerliga lifvet i dettas allvar och förströelse, under tunga dagar och lätta ögonblick, så har ett annat hus under det sist förflutna århundradet varit lika betydelsefullt, och det är *börsen*. Han ärfde tomten efter rådhuset och med denne ärfde han också en del af rådhusets vigt för borgerskapet. Men derjemte fick börsen en uppgift som rådhuset egentligen icke kände till, att vara ett reglerande af stadens större köpmansförrättningar och ett uttryck för stadens storhandel.

I gamla tider, då Stockholm var, enligt Olof v. Dalins uttryck,* likt en liten utländsk by med en mur omkring, var omsättningen i varor naturligtvis ganska ringa, och när handeln tillväxte, låg han, såsom vi här ofvan nämt, redan i händerna på hanseaterne. Stockholms egna köpmän behöfde icke något särskildt hus för att öfverenskomma om sina förrättningar, och äfven i det ändamålet fick Stortorget göra tjänst som öfverläggningsplats och nyhetsmarknad.

En dag väcktes på Stortorget stor uppståndelse genom under rättelsen, att nu vore all sjöfart på utländska orter med de vanliga små farkosterne och skutorna förbjuden. Det var en stark väckelse att tänka på omedelbara handelsförbindelser med platser utom Östersjön och ett tecken, att regeringen ämnade helt och hållet bryta med Lübeck. Till Vesterhafvet kunde de *små* farkosterna ej gå och derfor skulle de aflysas. Stockholm började skaffa sig större och tjenligare fartyg, och samtidigt beslöt man, under Gustaf den förstes regering, att upphöra med all handel med hansestäderna utmed Östersjön, hvilket naturligtvis gjorde lübeckarne ursinnige och nog gaf anledning till ett och annat stormigt uppträde på torget, der hanseater aldrig saknades. Men detta var kanske också den första egentliga början till *Stockholms börs*.

Redan år 1557 kunde man på den vanliga samlingsplatsen med

* I åminnelsetalet öfver erkebiskopen Eric Benzelius.

fosterländsk tillfredsställelse omtala, att nu funnes, dels vid »bron», dels i skären, ej mindre än tolf *stora* fartyg som kunde fara på Holland. Det var Hans Gammals skepp, Trofast Olssons, Jakob Bagges, Lars Turessons och sju andra samt också »Ubsala skiepet».

Dess utom hade man sju *små* skepp eller skutor som plägade »löpa till Norbotn» och de egdes af handtverkare i staden, t. ex. Nils Skräddares skuta, Erik Pungemakares, hustru Brijta Hans Skräddares m. fl.

År 1560 seglade från Stockholm till Frankrike fyra fartyg, på 140—200 läster, med master, spiror och ved; till Amsterdam fem, på 70—150 läster, med läkter, ved, stångjern och smör; till England gick ett fartyg, på 70 läster, med osmundsjern och stångjern. Handeln med Lübeck var då åter upptagen, men dit seglade blott ett fartyg på 30 läster, med jern och hudar, då deremot sju gingo till Danzig, med jern, tran och hästar. Till Rostock och Königsberg gick hvar sitt fartyg.*

Samma år på hösten fördes från Amsterdam med Niels Ericssons skepp i Gefle och »med båtar från skeppet hit till Stockholm» lärft, kläde, kryddor, m. m., allt tillhörigt 24 svenska borgare och köpsvenner; från Lissabon med skeppet *Elgen* och skepparen Per Grönskalle, som på våren utgått till samma plats med trävaror, 150 läster salt för Lasse Gammal, Hans Gammal, Per Helsing, Ivar Nilsson och skepparen sjelf; samt från Bråwassze eller Browaas (Brouage i Frankrike) skeppet *Hjorten*, skepparen Per Helsing, en last af 205 läster för bägge herrarne Gammal, tre andra köpmän och skepparen.**

Prisen på de utskeppade varorna bestämdes icke efter tillgång och efterfrågan, utan enligt »kungl. maj:ts, vår nådige herres allvarliga vilja och befallning».

Men äfven borgerskapet och magistraten sökte reglera handelsvärderna. År 1634 stadgades på allmän rådstuga, att ingen skulle få införskrifva lybskt eller rostocker öl, med mindre han ville sälja det för så godt köp som svenskt öl.*** Mångfaldiga dylika stadgar sökte ordna köpenskapen och lade hinder för det fria utbytet. I en sådan

* Jämförelsevis kan nämnas, att samtidigt med ofvan stående skeppningar från Stockholm utgingo från Elfsborg sex skepp till Frankrike, sedan last intagits i Norge. Två af dem mätte 200 läster hvar, det minsta 70. Från samma plats gingo åtta till Holland, af hvilka ett på 200 läster. För öfrigt seglade nitton fartyg från Gefle, af hvilka dock blott ett på 120 läster, nio från Öregrund samt fartyg från Nyköping, Söderköping, Norrköping och Vestervik.

Peter Jonas Bergius: Stockholm för 200 år sedan. Sthlm 1758.

** Tullregister anfördt af *Hans Forssell* i »Sveriges inre historia från Gustaf den förste», andra delen, Sthlm 1875.

*** *Stadens Tänkebok*.

»Ordning och Stadga» af 1635 ifras mot att »uti en gatu bod i hoga samla alla varor, både inländska och utländska, både små och stora, allt det som säljas kan». På det sätt varder det, heter det, »ett hökeri och mångleri af en redlig och uppriktig köphandel».

Ännu på den tiden klagades öfver, att »våra svenska barn icke blifva från ungdomen hållna till köpenskap», utan att Stockholms handlande använde »tyske och skotske drängar». Derför stadgades, att köpmännen skulle taga svenske »gatubod drängar» eller ock »cavera och borga» för de främmande, att desse efter utståndna läroår stannade i landet och nedsatte sig i Stockholm eller annorstädes i Sverige.

Om någon fått tillåtelse att i Stockholm drifva viss handel, skulle han icke blanda andra varor in i den förrättningen. Lydde han icke den föreskriften, skulle han första gången hafva förverkat halfparten af den olagliga varan, och beträddes han oftare med sådan öfverträdelse, skulle han mista allt samman, halfparten till staden och hälften till det gille, »han kladder emot».

År 1641 utgafs åter en allmän »stadga öfver köphandeln i Stockholm», och i den föreskrefs ännu en gång mycket noga med hvilka varor hvar och en »societet» af handlande finge »handla och fara». Sidenkrämare hade rätt att handla med gyllen- och silfverduk, sammet, sidentyger, passementer (snörmakarakbeten), knappar, handskar, draget och slaget guld, m. m., men aldeles icke med kläde och allt det som af rent ull göras kunde, ty det tillhörde klädeshandlarne, under det lärtshandlarne skulle drifva handel med blott det som af lin och hampa gjordt var. Hattstofferarne, som enligt 1635 års stadga skulle hafva rätt att sälja allenast »hela castorer och halfva castorer och andra gemene hattar» samt hattband, tillätos nu att hålla till salu både hattar och manfolksmössor, speglar, borstar, sömskrin, skorosor, gördlar med mera som till »hattstofferi länder».

Grosshandlarne fingo icke sälja annorlunda än i »hela och halfva kast, hela och halfva skeppund» o. s. v., och ingen af dem fick »inlägga något gods i sin värjo, som han sedan alntals, pundtals, marktals eller lodtals och *inminudo* utprångla vill». Hvad salt, sill, strömming och lax vidkomme, tilläts det grosshandlare att sälja sådana varor tunntals, men icke i spann, halfspann och fjerdingar, ty sådant tillkom hökare allena.*

Liksom handtverkarne hade sina skrän med åldermän och bisittare, så hade äfven köpmännen sina *köphandels-gillen* med motsvarande åldermän och bisittare, för hvilka det finnes flera instruktioner utgifna af borgmästare och råd, i synnerhet på 1600-talet.

* *Stockholms Stads Ordinantier.*

Enligt en instruktion af 1641 fick ingen idka handel förr än han i sex år varit dräng (handelsbetjent) och i två år sven (bokhållare) hos någon ärlig köpman. Gillebröderne tillsades och förmanades allvarligen, »att sina åldermän och bisittare med all hörsamhet och lydno under ögonen gå».

Borgareden var under drottning Christinas tid af följande lydelse:

Jagh N. N. loffwar, swär och migh beplichat, widh Gudh, hans helige Ordh och Evangelium, att jagh skedes will eller skall vara den Stormächtige Höghborne Förfinnna och Frölen, Frölen Christina, Sveriges Rijkes vthforade Drottning och Arff-Förfinnna, etc. huld, trogen och rättådig, Hennes May:ij gagn och bästa vthi allo måtto söka, fordra och främja, etc. Dernäst den Wälborne Herren Ståthållaren, såsom och Borgmästare och Rådih, samptelige mine Förmän hörig och lydigh, vthi alt hwad som migh på Kongl. May:ij och Stadsens wägnar biudandes och befallandes warder. Sedhan och allom Stads Rätt och Rättigheet effter min Förmågho vppehålla, ingen understungen handel med fremmandes Godz, Stadsen och min Medhborgare til Stadha och Förderff driffwa, och eliest vthi alla mögelige och rättådige sater, min Medhborgare, både innan och vthan Landz, til det bästa befordra, och ingen aff them hindra, förfölja, nedertredia eller förderffwa vthan brott, så sant migh Gudh skal hielpa til Biff, Siäl och all min Wälfärd.

Om Stockholms handlande borgerskap höll noga på, att hvar och en bland stadens köpmän icke trädde utom de gränser som en gång för honom utstakats, var det äfven ganska ifrigt att upprätthålla sina egna företrädesrättigheter såsom hufvudstadsköpmän mot andra handelsidkande svenske städer. Sådana rättigheter tillkommo före Gustaf den förstes tid mera de hanseatiske köpmännen än de infödde stockholmarne, men från nämde konungs regering ändrade förhållandena sig, och det vardt snart såsom grundsats antaget, att Stockholms borgerskap borde gynnas på andra städers bekostnad. Redan långt förut hade städerna Östhammar och Hernösand förklarats för olaga hamnar, hvarest all handel förböds såsom ländande Stockholm till förfång, och sedan hade Gefles samt den finska staden Raumos borgare förbjudits all utrikes seglation, emedan denna skulle vara Stockholm till skada. Under Johan den tredje nekades alla andra östersjöstäder än hufvudstaden att handla med utrikes orter; allenast de i Hudiksvall, hette det, måtte till behaglig tid låta löpa ett eller tu deras skepp till Vestersjön. Då handeln med Ryssland började taga upp sig, ville konungen så laga och beställa, att hans undersåter, *hälst i Stockholm*, skulle af den handeln hafva ett märkligt gagn. Johan förordnade ytterligare, att alla köpstäder norr om Gefle på vestra sidan och norr om Björneborg på östra sidan, antingen de då voro bygde eller framdeles byggas kunde, icke skulle hafva någon seglation till utrikes orter, utan föra deras varor till Stockholm eller andra inrikes städer. Anmärkas bör dock, att med *inrikes* menades då äfven städerna i östra östersjöländerne som tillfallit Sveriges krona.

Sedan Sigismund gifvit Gefle, Hudiksvall och Hernösand rätt att segla utrikes, gjorde Stockholms borgerskap deremot sin insaga, och passade för öfrigt på hvarje tillfälle för att häfda hufvudstadens företrädesrättigheter. Det var först i förra århundradet som andra svenska städers fria seglation ej längre kunde hindras.

En närliggande stad utgjorde länge en nagel i ögat på hufvudstadens borgerskap, och det var Södertelge, som från mycket gamla tider egde stapelrätt och en beqväm uthamn, hvarifrån vägen till Landsort och Östersjön var hvarken lång eller besvärlig. Carl den nionde lät dock borgerskapet i Stockholm öfvertala sig att påbjuda, det hvarken inländsk eller främmande finge något gods i Södertelge ut- eller inskeppa. Under århundraden förstod Stockholm också att hindra det påtänkta förslaget till en kanal mellan Mälaren och Östersjön. Södertelge kanal skulle vara vådlig för hufvudstadens säkerhet, sade man, Stockholms sluss skulle göras obrukbar och handeln ledas en annan väg, stadens borgerskap och staden sjelf till förfel och undergång.

Under det borgerskapet sökte på allt sätt värja sig mot främmande intrång, underlät det icke att bevaka egna rättigheter på andra orter, och 1636 skaffade det sig tillstånd att besöka alla städer i Norrland och der idka handel, dock icke med bönder, endast med borgare. Samma år fingo Stockholms borgare rätt och frihet till köpande och säljande i uppstädernes marknader, hvaremot dessa städer erhöilo tillstånd att nyttja Stockholms frimarknad vid Michaelitiden. Julmarknaden vardt deremot Stockholm ensamt förbehållen. Af dessa två marknader lefver, såsom bekant är, den senare ännu, fastän under andra och vida minskade förhållanden, men Michaelsmessen eller höstmarknaden, som ännu för icke så många år sedan radade upp sina stånd vid Skeppsbron, tillhör nu endast gamla Stockholm.

För *skärkarlarne* var genomfarten i Stockholm in i Mälaren länge tillåten, men då borgerskapet klagade, att denna frihet missbrukades till oloflig handel, förbjöds den. Skärkarlarne och ålänningarne måste då lägga till med sina farkoster vid Skeppsbron eller vid Östermalm och Packartorget, och de som kommo från Mälaren för att handla med skärgårdsfolket lade till vid Munkbron och vestra delen af Norrmalm. För att underlätta samfärdseln gjordes goda broar och hamnar på bägge sidor om Brunkeberg, och genom berget anlades vägar. Denna handel var dock tillåten endast under ett par månader af året, 1 Augusti—29 September, enligt hvad en förordning af den 28 Juni 1642 stadgar. Samma år utfärdades »Ord-

ning och stadga, hvarefter alla de som tänka njuta genomfarten i den nybygda *Slysan** mellan Södermalm och Staden sig hafva att efterrätta.**

Ännu såg man icke till någon *börs* i Stockholm. Man träffades fortfarande på Stortorget och gjorde upp affärer. Men handeln tillväxte, och man ville ej längre nöja sig med sådana inrättningar som t. ex. stadens *klädeshus*, en byggnad vid Svartmunke- (nu Bennicke-) brinken, hvilken ursprungligen var en gemensam upplags- och krambod, den enda som fans i staden, men som sedan tyckes hafva hyrts ut åt enskilde handlande, af hvilka tolf der hade sina bodar och magasin och för dem betalade hyra till staden, under det stadstjenare »hade två våningar inne fritt».

»Kompaniernes» tid kom. Redan 1614 inrättades *Köpehandelskompaniet*, som af Gustaf Adolf fick privilegier, skepp och kanoner och skulle ensamt hafva rätt att köpa och skeppa ut all råkoppar, men 1625 gick upp i *General-Söder-Handelskompaniet* som fick privilegier på att handla på Afrika, Amerika och Magellanika. Ett nytt *Kopparkompani*, ett *Skeppskompani*, två till och med, ett *Tjärushandelskompani* och ännu flera »kompanier» uppstodo. En kommissionsförrättning i stort skulle *General-Faktorie-kontoret* i Stockholm vara.

De allra flesta af dessa »kompanier», som skulle drifva affärer i stor skala, uppstodo i förra hälften af sextonhundratalet. *General-Faktorie-kontoret* inrättades 1666. Året derpå anbefaldes staden att bygga en *handelsbörs*, hvilken då ansågs oundviklig. Det år 1662 inrättade *köpmansgillet*, som skulle samlas under öfverståhållarens och magistratens ledning och reglera Stockholms handel, tycktes icke hafva uppfyllt hvad dermed åsyftades. En ordentlig börs, såsom i väl ordnade handelsstäder, vore af nöden, hette det, och denna måste hafva sitt eget hus. Byggnaden kom likväl icke till stånd på ännu hundra år.

Flere platser föreslogos. År 1667 skulle byggnaden läggas vid Jerntorget, hvarifrån jernvägen, några år förut, flyttats till stadsgraven söder om slussen. I börshuset skulle då läggas bank, packhus, frakt- och tolagsskammare, men något sådant hus uppstod aldrig på den platsen. Ett annat förslag gälde södra sidan af Stortorget och hela det kvarter som innefattas mellan torget, Svartman- och Skomakaregatorna samt Tyska brinken. Ej heller detta gick i verkställighet. Börsen fortfor att hållas i fria luften.

* Slussen, först uppförd af trä, men reparerad 1642 och murad med holländsk klink.

** *Stockholms Stads Ordinantier*.

Slutligen flyttades rådhuset (fig. 170), och det beslöts, att börsen skulle byggas på det gamla rådhusets tomt, hvilken till det ändamålet inlöstes jämte ett enskildt hus, Grubbens, i östra ändan af rådhuskvarteret. Något byggnadsarbete kunde dock ej företagas, förr än det gamla rådhuset var helt och hållet utrymdt, och detta tyckes hafva gått ganska långsamt. När slutligen byggnaden var nedrifven och gräfningarna för källrarna till börshuset börjats, hopades så mycket sten och grus på torget, att köpmännen icke längre kunde der sammankomma. De måste se sig om efter någon annan plats till dess börsbyggnaden hunnit fullbordas och anhöllo hos föreståndarne för tyska församlingen, att »på någon tid om middagen hafva sin samlingsplats på *Tyska kyrkogården*». Detta beviljades, och under

Fig. 170. Stortorget med gamla rådhuset. Efter en handteckning i K. Bibl.

åren 1767—1775 hölls Stockholms börs på den plats der Sveriges första riddarhus stått, bredvid tyska församlingens grafkor, kanske till och med i dessa grafkor, då väderleken manade att söka tak öfver hufvudet.

Med anledning deraf infördes i »Nytt och Gammalt» för den 8 Juni 1768 följande qvåde:

**Öfwer de Handlandes nya Samlingsplats, på
Tyska Kyrkogården.**

Då sommarhettan öf wil qwälja,
Wi söke skygd af löfwen få:
Wårt Borgerstap nu dertför wälja
Et ställe til at samlas på,
Der fri från damm och sol man går,
Och under trädens flugga står.

Til denna Börs nu öfwas lycka!
 Wår Handel grönske der på nytt!
 Bort, hwad som kan wår Sjöfart trycka!
 I bättre stånd alt blifwe bytt!
 Det hwita Mynt sig wise snart
 Och rätte Coursens galna art!

Här man sin döblighet betraktar,
 I grafwen sänker tanken ned;
 Som gör, at man sig noga waktar
 För alt ehwad som bär på jned.
 Man endast ärlighet och tro
 Får se på denna Börsen gro.

Uti ett annat nummer af samma veckoskrift, den 29 Juni 1768, läses en strof till författaren af ofvanstående:

At Handelsmän sin Samlingsort
 På Kyrkogården just utsätta;
 Det är ej utan orsak gjordt,
 Fast Du ej funnit på den rätta:
 När Handeln hos oss dödad är,
 Ej bättre råd då Rödpmänn finna,
 Än at de manngrant samlas der,
 Och all tings wanflighet befinna.

Finge man döma efter senast anförda strof, skulle det vid den tiden ej hafva varit synnerligen bevändt med Stockholms handel. Dock torde ihågkommas, att man i alla tider och i alla land klagat öfver »dåliga tider», och slägte efter slägte har denna klagan gått igenom äfven gamla Stockholm.

Emellertid började man bygga på nya börshuset, så snart man fått i hop något penningar genom den 1757 påbjudna börsafgiften, som under tjugu år skulle betalas för alla in- och utgående varor och hvilken efter dessa årens slut förlängdes först med tio och sedan med femtio år. Efter ett och annat uppehåll samt några ändringar i de ursprungliga ritningarna, hvarigenom byggnaden vardt en våning lägre än hwad ursprungligen ämnats, stod börshuset 1776 i det närmaste fullbordadt.

Från det året har »Stockholms börs» i alla de betydelser i hvilka uttrycket kan användas utgjort en vigtig beståndsdel af borgerskapets lif och verksamhet. Först och främst gaf sjelfva huset ett prydligare utseende åt Stortorget, hvilket då också tyckte sig så förnämt, att det ej längre ville hysa den gamla skampålen, som stått der sedan långt tillbaka i medeltiden. Pålen flyttades med den på honom stående bronsbilden, den gamle bekante »Kopparmatte», hvars öden icke höra till Stockholms borgerskap. Trångsund vardt

icke så trångt sedan gamla rådhuset kommit bort, men bibehöll dock sitt gamla namn.

Husen på torgets öfriga sidor vunno kanske icke så mycket på de ändringar de undergingo, men ett nyare utseende fingo några af dem. Intet af de nu varande husen vid Stortorget är äldre än från sextonhundratalet, men de flesta yngre eller åtminstone ombygda, synnerligen efter börshusets tillkomst. När hörnhuset vid Skomakaregatan byggdes om, 1795, sattes åter i hörnet den kanonkula som suttit på det gamla huset, utan att någon antydning gjordes om anledningen till detta minnesmärke. Den folksäggen, att kulan skulle hafva skjutits dit någon gång från Brunkeberg, hör till gamla Stockholms fria fantasier, men den säggen lefver dock ännu i vår tid, och när det skall göras riktigt intressant, tillägges, att Christian Tyrann vid det tillfället låg i fönstret bredvid samt att kulan varit ämnad åt honom, fastän hon förfelade sitt mål.

Bland förändringar på torget efter börsbyggnadens fullbordande var också att en brunn der upptogs och gräfdes, såsom det uppgifves, till lika djup med Mälarens yta samt förseddes med prydlig öfverbyggnad. Det var om den brunnen som den bekante läkaren, assessorn och medicinalrådet Odhelius 1785 yttrade, att den skulle hafva »det skönaste vatten någon stad i hela Europa kan uppvisa». Brunnens goda namn och rykte kunde dock ej alltid bibehålla sig, och 1857 igenlades han. Öfverbyggnaden flyttades till Brunkebergstorg, der han ännu tager sig ganska prydligt ut.

Stortorget fick således ett nyare och finare utseende, men förlorade ej så litet af sin vikt och betydelse. Det var nu endast inom hus som borgerskapet och i synnerhet medlemmarne af »Stockholms börs» samlades för affärers uppgörande, för kommunala angelägenheter eller för glada fester. Med lifvet under bar himmel på torget var det slut. Man gick ej dit längre för att få höra nyheter. Till nyhetskrämeriets bedrivande hade Riddarhustorget, sedan rådstugan dit förlagts, funnits lämpligare, och der samlades man dagligen, i slutet af förra århundradet och början af innevarande, emedan man viste, att der träffades bekanta och dit komme alla som hade något nytt att meddela.

Det hade funnits tider, då Stockholm på Stortorget hemtade sina icke blott muntliga, utan äfven tryckta eller skrifna nyheter och i synnerhet tog kännedom om öfverhetens påbud och förordningar, och det förtäljes, att sådana kungörelser då icke uppspikades på rådstugans dörrar eller i hennes förstugor, utan hängdes på öfver torget spända linor, på det hvar och en skulle kunna beqvämligen se och läsa dem.

Långt efter det börsen var färdig, hölls likväl på Stortorget den försäljning af landtmanna-alster, hvilken der egt rum sedan stadens äldsta tider. I Erik den fjortondes privilegier för Stockholms stad af år 1563 stadgades, att all handel skulle drifvas på Stortorget och icke på malmtorgen, och ehuru de senare också en gång fingo tillåtelse till bond- och mångelskehandel, fortfor Stortorget likväl länge att förse den inre staden med lifsförnödenheter, ända till dess torghandeln i denna stadsdel drog sig till Jerntorget och derifrån slutligen förlades till Kornhamnstorg. Det var dock först 1849 som all annan försäljning än af mjölk förbjöds på Stortorget.

Till affärslifvets uppblomstrande bidrog otvifvelaktigt de många handelskompanierna, af hvilka vi redan omnämt några af de äldre och viktigare. Bland de på 1700-talet upprättade intog *Ostindiska kompaniet* en framstående plats, men ännu viktigare var kanske *Sill- och torsk-fiskerikompaniet*, af 1745, som dock upphäfdes redan 1754, men föranledde reglementet för svenska hafs- och skärgårdsfiskerierna och anses som upphofvet till svensk fiske i större skala, hvilket således skapades icke på vestkusten, der det skulle drifvas, utan i rikets hufvudstad.

Såsom grundläggare till dessa kompanier och större, enligt tidens sed särskildt privilegierade handelsföretag finner man alltid några af Stockholms börs medlemmar. Så voro också två mycket betydande stockholmsköpmän upphofvet till sill- och torskfiskerikompaniet, Abraham och Jakob Arfwedson, söner till köpmannen i Stockholm Anders Arfwedson, af hvilka den först nämde vardt stamfar för en under hundra år ansedd handelsfirma. Det var nämligen Abrahams son *Carl Christoffer Arfwedson* som 1771 till samman med Anders Tottie grundade det sedan så betydande handelshuset Tottie & Arfwedson.

Redan Abraham Arfwedson hade stått i spetsen för ett af Stockholms verksamaste och mest aktade handelshus samt äfven haft ett kattunstryckeri (i eget hus vid Hornsgatan), och på hans kontor fick Carl Christoffer (född 1735) från sitt femtonde år lära hvad det vill säga att drifva köpenskap i stor skala. Först sedan han i tolf år arbetat på faderns kontor reste han till England för att ytterligare fullkomna sig i yrket. Efter ett par år vände han åter till faderns hus och öppnade 1768 grosshandel för egen räkning samt ingick tre år derefter kompaniskap med sin släkting Anders Tottie.

Carl Christoffer Arfwedson var otvifvelaktigt den mest framstående af hela denna utmärkta släkt och skall alltid räknas såsom en af Stockholms börs allra förnämsta medlemmar. Han användes också i en mängd offentliga uppdrag. Redan tidigt erhöi han di-

rektörskapet i Vestindiska kompaniet, som på den tiden hade styrelsen öfver ön St Barthélemy och snart (1777) vardt han också fullmäktig i general-tull-arrende-societeten. År 1789 fick han af Gustaf den tredje titel af kommerseråd, men redan tre år förut hade en värdefullare utmärkelse tillfallit honom, i det vetenskapsakademien kallade honom till sin ledamot. Två gånger var han akademiens præses. Under 1788 års krig var han ordförande för borgerskapets femtio äldste, hvilket anföres såsom ett ganska kinkigt uppdrag, enär öfverläggningarna ofta voro rätt bullersamma. År 1795 utsågs han till ledamot i styrelsen öfver general-diskontverket, och snart fans icke någon direktion eller komité inom Stockholm, i hvilken ej kommerserådet Arfwedson skulle vara ledamot eller till och med ordförande.

Han räckte till för offentligt och enskildt arbete, för handel och slöjd, ty utom sin stora handelsrörelse dref han äfven fabriksindustri och hade en stor tobaksfabrik i sitt hus vid Skärgårdsgatan, der Storkyrkoförsamlingens folkskola nu är. Handelskontoret var i det Arfwedsonska huset vid Skeppsbron som nu har adressnummern 20 och hvilket var känt för sin präktiga vindeltrappa. Kommerserådet Arfwedsons långa lifstid medgaf också en länge fortsatt verksamhet, ty han afled först 1826, således nittioett år gammal.

Carl Abraham Arfwedson, kommerserådets son (fig. 171), föddes 1774, fortsatte det Arfwedsonska namnet med samma utmärkelse och var en lika högt ansedd medlem af Stockholms börs. Han var i sin ungdom anstald på Clarys kontor i Marseille, och det förtäljes, med hvad rätt veta vi icke, att den unge svensken, hvilken med stor framgång uppträdde i det sydfranska umgängeslifvet, icke varit alldeles likgiltig för den unga mademoiselle Clary, hvilken dock snart vardt madame Bernadotte och ett dussin år derefter Sveriges kronprinsessa. År 1808 ingick Carl Abraham som bolagsman i firman Tottie & Arfwedson, hvilken han vid fadrens död ensam öfvertog. Äfven direktör Arfwedson — det var hans vanliga titel allt sedan han sattes i spetsen för ostindiska kompaniet — uppnådde en hög ålder, ättiosju år, och afled 1861, då ledningen af huset Tottie & Arfwedson öfvertogs af den fjerde i dynastien, *Carl David Arfwedson* (född 1806), hvilken dock snart upplöste den gamla firman, som så länge gjort heder åt Stockholms börs. Han var känt lika mycket inom literaturen, som inom affärsverlden och afled först 1881 samt tillhörde således icke det gamla Stockholm på annat sätt än att han var den siste innehafvaren af ett stort handelshus från gamla tider.

Den *Anders Tottie* som jemte Carl Christoffer Arfwedson grundlade firman var sonson till Thomas Tottie hvilken på 1670-talet in-

kom till Stockholm från Skotland, der han var född. Denne Thomas T. arbetade först på Jakob Howings tobaksfabrik och anlade sedan egen fabrik i Stockholm. Han hade fjorton barn, af hvilka tre tyckas hafva varit grosshandlare i Stockholm. En af dem, Charles (1703—1776), stiftaren af brandstodsbolaget, var far till Anders T.* Den sist nämde dog 1816.

Bland framstående borgarslägter i Stockholm var familjen *Grill*, hvilken säges härstamma från Italien, der den varit bosatt i Genova och hetat Grillo, samt under Gustaf den andre Adolf inkommit i Sverige, sedan den dock länge bott i Tyskland och derefter äfven i Holland. Det är en mycket utbredd slägt, som spridt sig i många

Fig. 171. Carl Abraham Arfwedson.

land, och det uppgifves, att markis del Grillo, skådespelerskan Ristoris man, skall vara af samma familj.

Den egentlige stamfadern för de svenska släktgrenarne var *Anthony Grill*, född i Augsburg, en bland de icke få utmärkte guldsmeder som funnits i gamla Stockholm. Han vardt för sin skicklighet i myntproberingskonsten utnämnd till riksguardien, men fortfor med guldsmedsyrket och idkade äfven handel på utlandet samt skall hafva dött omkring 1675.

Anthony Grill d. y., den förres son, var också mynttjensteman och riksguardien samt ganska rik. Hans bror *Balthasar*, juvelerare i Stockholm, förstod sig äfven på glasblåseri. Såsom skicklig probe-

* C. U. af Klerckers Genealogiska anteckningar i handskrift i K. Bibl.

rare användes också han vid myntet och vid Sala silfververk. Den yngre Anthonys son, *Abraham Grill*, var den förste af släkten, som egnade sig helt och hållet åt handeln och på slutet af sextonhundratalet grundade den Grillska firman i Stockholm. Han lofordades som en varm fosterlandsvän, hvilken under Sveriges stora penningbekymmer under Carl den tolfte tid försträckte staten betydliga summor. Vid en mängd tillfällen lemnade han rikligt understöd åt behöfvande och sålde en gång under dyr tid spannmål till så ned-satt pris, att han derpå skall hafva gjort en förlust af 400,000 d:r k:mt. Abraham Grill var därför en af stockholmsfolket mycket omtyckt man, och aktningen för honom tillväxte ytterligare, då han,

Fig. 172. Clas Grill. Efter porträtt af G. Lundberg, stucket i koppar af P. E. Moitte.

på 1720-talet, gaf första anledningen till inrättandet af borgerskaps enkhus.*

Den utmärktaste af släkten Grill var dock Abrahams son Clas, född 1705 (fig. 172), hvilken vid tjugu år, då Abraham Grill dog, jemte

* En broder till Abraham Grill, också en Anthony, skall ungefär samtidigt hafva inrättat ett sådant enkhus, »Grills Hoffje», i Amsterdam. Här i Stockholm hade Carlos Grill, en annan broder till Abraham, jemte Isaac Touthin och bagare-åldermannen Joachim Kammäcker också vid samma tid inrättat ett enkhus på Ladugårdslandet. Detta, hvilket vi redan omtalat såsom liggande vid nedra Grefgatan, der veterinärinrättningens ena hus sedan fick sin plats, tyckes dock icke hafva egt bestånd många år och uppgick kanske i det af Abraham Grill grundade, hvilket inrymdes i det gamla Sparreska palatset vid den gata som då hette Hamngatan, sedermera Enkhusgränden och nu återfått sitt gamla namn. Det första reglementet för borgerskaps enkhus innehålles i kungl. resolutionen af den 4 Juli 1724.

sin farbroder Charles öfvertog firman. Efter farbroderns frånfälle, 1736, innehade han ensam handelshuset till 1747, då halfbrodern Johan Abraham ingick som delegare.

Huset Grills anseende var mycket stort, och dess verksamhet ganska vidsträckt. Det dref handel in- och utrikes, bland annat med egna fartyg omedelbart på Ostindien, hade eget skeppsvarf* samt andelar i flera fabriker. Det egde också de stora jernbruken Söderfors, Iggesund och Österby samt säges hafva i sin rörelse användt till samman öfver fyra tusen personer.

Clas Grill, hvilken af konungen utnämndes till kommerseråd och direktör i ostindiska kompaniet, hade både tid och håg att verka för äfven andra syften än handelns och slöjdens. Utan ränta försköt han penningar till uppbyggande af observatorium i Stockholm samt var en af vetenskapsakademiens förste ledamöter. Vid præsidiij nedläggande, 1749, höll han ett tal om sjöfartens förmån och nytta för riket, i synnerhet då den drifves af hembygda och ur egna hamnar utrustade skepp. Han var en fint bildad och verksam mæcenat som understödde unge vetenskapsmän, skänkte värdefulla bidrag till offentliga samlingar och egde sjelf ett dyrbart tafvelgalleri.

Clas Grills beröm var på allas läppar, då han, 1748, inlöste bankens sedlar och derigenom räddade den penningeanstaltens starkt anlitade kredit, men det kunde ej hindra, att han sedermera invecklades i den Kiermanska vexelprocessen och dömdes till stora böter samt att ersätta staten högst betydliga belopp. Detta inträffade mot slutet af hans lefnad, då han tänkt få sitta i ro i sitt nya, präktiga hus vid Norrmalmstorg, det forna Torstenssonska, som han 1764 köpt af riksrådet, grefve Ture Gabriel Bjelkes arfvingar och hvilket sedan af Grills måg, grosshandlaren Peill såldes till prinsessan Sofia Al-

* På Ladugårdslandet, i södra ändan af Gref-Magni-gatan, köpte handelshuset Grill, 1715, af grefvinnan Elisabet Oxenstierna en tomt, som fylles ut i sjön och derför kallades *Terra nova*. På denna »nya mark» anlades ett skeppsvarf, som förlänades med kungl. privilegier och utvecklade mycken verksamhet, i synnerhet på 1720- och 1730-talen, då åtskilliga stora skepp, såsom »Göteborg» (350 läster), »Stockholm» (300), »Terra nova» (200) m. fl. der bygdes. Varfvet var under någon tid en farlig medtäflare till det på stadens mark vid Tegelviken redan 1686 anlagda *Stora varfvet*, hvilket först drefs för stadens räkning, men 1691 öfverläts åt enskilda arrendatorer. Ett tredje skeppsvarf uppstod strax efter Grills, nämligen handelsmannen J. Clasons varf, som anlades på 1720-talet på Blasiiholmen, på en tomt som fordom tillhört riksrådet Lars Fleming, och fortsatte sin verksamhet till närmare slutet af århundradet, då der af staden inrättades det s. k. *Sillhofvet*, upplagsplats för »lakegods och sill» (nu en del af norra Blasiiholmshamnen). Det fjerde skeppsvarfvet, ungefär samtidigt med Grills och Clasons, var Losacks varf eller Djurgårdsvarfvet, äfven en tid kalladt Kiermans. Terra-novarvfvet nedlades i början af vårt århundrade, och platsen köptes af staten. Der stå nu Andra lifgardets kaserner.

bertina, af henne ombygdes och nu är »arfprinsens palats». Clas Grill dog 1767.

Det var först hans halfbroder och med-delegare i firman, *Johan Abraham Grill*, som fick upprättelse för den hårda och sannolikt af partihat skärpta domen samt hade tillfredsställelsen att åter motaga de en gång i följd af samma dom utbetalda summorna. Johan Abraham Grill stod väl icke i så stort anseende som Clas, men var dock en högt aktad medlem af Stockholms börs. Han var också direktör vid Ostindiska kompaniet samt ledamot af tullarrende-societeten och fullgjorde en mängd offentliga uppdrag. Liksom flertalet af Stockholms borgerskap, var han ifrigt konungsk, och då Gustaf den tredje ansåg sig böra göra regementsförändringen 1772, men icke hade några pengar, var Grill genast villig att förstärka honom hvad som behöfdes. Det förtäljes, att pengarne skickats upp till slottet i baljor som öfverst varit fyllda med murbruk, hvarigenom alla misstankar om baljornas förnämsta innehåll aflägsnades. För öfrigt var det icke långt till slottet från Grills hus, i hörnet af Stortorget och Köpmangatan, nu n:r 3 vid torget.

Att de gamla stockholmska köpmanspatricierne hade godt om pengar finner man ej blott af sådana der små handräckningar åt konungamakten, utan äfven af det öfverflöd som ofta rådde i deras hem och som vittnar tillräckligt mot talet om »gammaldags enkelhet». I synnerhet skall Johan Abraham Grills hustru hafva fört ett så stort hus och utvecklat så mycken lyx, att hon fördunklade sjelfva drottning Lovisa Ulrika hvilken lär deröfver hafva känt sig mäktiga förgrymmad, utan att dock kunna våga sig på en täflan med den rika grossörskan. Clas Grills hustru, Anna Johanna, dotter till Carlos Grill och kusin till sin man, utmärkte sig på ett annat sätt, genom sin bildning och stora smak, och hon lofordades lika mycket som hennes man, hvarom också de många öfver henne författade äreminnena bära vittne.

Samtidigt med Clas Grill bodde i Stockholm en mycket ansedd borgare, *Johan Henrik Lefebure*, hvars slägt hitkom med André L., som 1645 såsom reformert utvandrat från Frankrike, och som dref stora handels- och fabriksförrättningar samt egde jernbruk. Han var naturligtvis också direktör för Ostindiska kompaniet och innehade åtskilliga andra förtroendeuppdrag, som dock icke hindrade, att han, när 1765 års riksdag anstälde räfst med de ofvan nämnda vexelaffärerne, dömdes att till kronan betala sex millioner d. kmt. När ersättningssumman sedan skulle återbäras, var Lefebure redan död. Hans firma fortsattes af sonen *Johan Lefebure* som sedermera adlades och fick titel af bergsråd. Denne Lefebure var en

bland de icke få borgare i gamla Stockholm som genom giftermål vunno inträde i aristokratiska familjer. Han var gift med en dotter till grefve J. G. Lillienberg, den bekante svenske underhandlaren i Konstantinopel, sedermera landshöfding och slutligen president i Bergskollegium. Fru Lefebure kallades grefvinna och var presenterad på hofvet. En samtida* skrifer den 29 Februari 1780:

»Om afton var cour efter vanligheten; grefvinnan Lefebure och fru Fredenheim blefvo presenterade. Hofvet uppfylles af sådana personer. Lefebure har varit köpman, blifvit adlad och genom sitt gifte med fröken Lillienberg i dessa dagar fått bergsråds karakter. Fru Fredenheim, hustru till den nye, misslyckade ceremonimästaren, är köpman Hebbes dotter, rikare på penningar än fågning och artighet».

Vi kunna tillägga, att denna fru Fredenheim var dotter till grosshandlaren *Simon Hebbe*, hvilken på skämt kallades »Le boiteux», under det hans äldre bror, Johan Fredrik, fått binamnet »L'orgueilleux», en tredje bror, Christian, »Le Turc», och en fjerde, Henric, »L'abbé».** De voro söner af Christian Hebbe, en mycket ansedd grosshandlare i Stockholm. Simon Hebbe fick titel af kommerseråd, såsom då vanligt var för framstående köpmän. Han egde Tynelsö säteri vid Strengnäs, Östanå och Mellby säterier, Wira bruk m. fl. egendomar på landet samt många aktier och skeppsparter och det hus på Riddarholmen, vid kanalen, som general Cruus' arvingar, 1730, sålt till kanslirådet Nerees och hvilket herrar Jennings & Finlaj, också ett betydande handelshus i gamla Stockholm, sedan rådde om, men som af dessas fordringsegare såldes till kommerserådet Hebbe. Efter dennes död, 1803, öfvergingo nyss nämnda hus samt Tynelsö gård såsom fideikommiss till sonen Philip Bernhard, döfstum, hvarefter det ärfdes af hans son, Johan Philip, »kungl. sekter Hebbe», en originel och af Stockholms allmänhet mycket känd hedersman, hvilken afled här för icke så många år sedan. Det gamla Hebbeska huset utgör nu den del af riksdagens hus som vetter åt kanalen och Munkbron.

Fru Fredenheims man, den af G. J. Ehrensvärd nämde »nye, misslyckade ceremonimästaren», var den bekante konstkännaren som 1795 vardt öfverintendent och ordförande i konstakademien. I Lundeqvists »Stockholms stads historia» uppgifves, att fru Fredenheim efter mannens död skulle hafva egt det Hebbeska huset på Riddarholmen, men vi förmoda detta vara ett misstag, enär hennes

* Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof af frih. *Gustaf Johan Ehrensvärd*, utgifna af E. V. Montan: Andra delen. Sthlm 1878.

** *C. U. af Klerckers* Genealogiska anteckningar.

bror, den döfstumme Philip Bernhard Hebbe, såsom ofvan nämdes, fick stenhuset och Tynelsö i fideikommiss.

Den ofvan nämnda familjen Lefebure egde också ett bekant hus, det vid Stora Nygatan som 1777 köptes af vetenskapsakademien och 1828 af henne såldes till Jernkontoret samt der detta sistnämnda stannade ända till dess det fick sitt nya hus vid Kungsträdgården färdigt, då huset vid Stora Nygatan (n:r 30) uppläts åt Wallinska flickskolan, hvilken dock nu åter dragit derifrån.

Huru vida grosshandelsfirman Bedoire, med hvars medlemmar huset Lefebure var i släktskap, egt något hus i granskapet känna vi icke, men på 1720-talet fans en handelsman Johan Bedoire vid Stora Nygatan, och samtidigt bodde en Frans Bedoire vid Lilla Nygatan. Ännu bär en gränd mellan Vesterlånggatan och Stora Nygatan namnet *Bedoires gränd*.

Såsom man finner, voro just icke alltid de inhemska namnen mest framstående på Stockholms börs. Om Arfwedsonska huset också var äkta svenskt, hade det dock i sig en Tottie af främmande börd, och namnen Grill, Lefebure, Hebbe, Bedoire, Toutin, Harmens, Spalding, Küsel, Suthoff, von der Hagen, Keiser, Zachau, Buck, Buckau och Buckholz, m. fl. hvilka alla voro handlande i Stockholm under förra århundradet, tyda på utländskt ursprung. Svenskar voro deremot *Plomgren* och *Kierman*. Anders och Thomas Plomgrens mor hade dock ett utländskt namn, Le Clair. Fadern var lärftskrämare här i senare delen af 1600-talet. Thomas & Anders Plomgren hette firman och kontoret var vid Stortorget, i samma hus som apoteket. Båda bröderne hade stort anseende, men Thomas, den yngre af dem, född 1702, vardt dock den mest bekante, synnerligen som politisk person. Redan vid tjugufem års ålder invaldes han bland stadens fyråttio äldste. Sedermera följde det ena förtroendeuppdraget efter det andra, och slutligen vardt han äfven handelsborgmästare. Såsom sådan kunde han ej tillhöra riddarhuset, hvarför icke han, men hans barn adlades. Under fem riksdagar var han ett bland hufvudstadens ombud och 1751 talman i borgareståndet. Han lemnade efter sig en storartad förmögenhet, men inom tre årtionden efter hans död, som inträffade 1754, gjorde det stora Plomgrenska handelshuset bankrutt. Carl Anders Plommenfelt, den bekante mystikern, var son till den ofvan nämde Anders, som hade titel af kommerseråd och hvilken några år efter broderns fränfalle drog sig från affärerna och inköpte Hufvudsta vid Stockholm samt afled 1766.

Mycket framstående såsom riksdagsman var *Gustaf Kierman*, årsbarn med Thomas Plomgren och liksom han ifrig anhängare af

hattpartiet. Han idkade stor affärsrörelse, med kontor vid Jern-
torget, samt egde också det hus vid Munkbrogatan, som nu är
Arméförvaltningens. Derjemte var han direktör vid Ostindiska kom-
paniet samt fullmäktig i rikets ständers bank. Han nämdes till råd-
man samt befordrades sedan, 1757, till handelsborgmästare. Efter
den redan nämnda räfststen med vaxelkontoret drabbades han af strän-
gare straff än någon af de öfrige ledamöterna i kontoret.* Det var
ej nog med att hans egendom belades med qvarstad, utan borgmä-
staren och f. d. talmannen i borgarståndet dömdes äfven till lifstids
fängelse och fördes till Marstrands fästning, der han afled 1766. Han
begrofs likväl i Riddarholmskyrkan, och några år senare återfick
Kiermans dotter, friherrinnan Duwall, de från honom tagna ersätt-
ningssummorna, och hans stufson upphöjdes i adligt stånd och kal-
lades Kiermansköld.

I riksdagsförhandlingarna hafva Stockholms borgare flitigt del-
tagit och deras inflytande var ofta ganska stort. Enligt k. förord-
ningen af den 23 Augusti 1731 skulle Stockholms borgerskap välja
tio riksdagsmän. Af desse borde sex vara borgare, af hvilka två
»rätta grosshandlare», en af de »andra handlande societeterna» samt
tre af »embetssocieteterne» (handtverkskråen). Valbar var hvarje
borgare som innehaft burskap i sju år och betalade i afgift till sta-
den minst 60 dal. s:mt, om han vore grosshandlare, samt 30, i fall
han tillhörde de andra societeterna. Detta senare belopp minskades
dock, 1741, »i anseende till närvarande tids tillstånd» till 20 dal.
s:mt. Valen skedde genom elektor. Sedan dessa valt sex bland
borgerskapet, valdes också sex bland borgmästare och råd, men bland
dessa sex skulle magistraten sjelf utse de fyra som borde vara re-
presentanter.

Bland talmän i borgarståndet på 1700-talet finner man justitie-
borgmästaren v. Hyltén (1720), justitie-borgmästaren Peter Aulævill
(1734, 1740 och 1742), de nämde Plomgren och Kierman, justitie-

* De associerade i vaxelkontoret anklagades, att genom svekligt förfarande hafva undandolt kungl. maj:t och kronan samt rikets ständers bank 69 dukater specie, 185,000 rdr sp. med 48,175 rdr intresse, 237,498 rdr 16 sk. Hamburger banko med ränta 32,062 rdr samt 6,426,833 dal. k:mt med 1,562,777 dal. ränta. Kierman förklarades sitt borgmästarembete och bankofullmäktigskap samt burskap förlustig, »utan hopp att någotdera dessa förmåner återfå», dess utom straffades han med en månads fängelse vid vatten och bröd, hvarefter han sändes till Marstrands fästning »att der i all sin lifstid i fängelse hållas». J. H. Lefebure dömdes till en månads fängelse vid vatten och bröd samt att vara förlustig all rätt att i Stockholm idka borgerlig näring och icke tillåtas att vistas i Stockholm eller den ort der riksdag hölles. Clas Grill dömdes, utom till böter, att på tre års tid mista all rättighet till borgerlig rörelse. Alla skulle deltaga i återgåldandet af de ofvan nämnda summorna.

borgmästarne Ekerman (1786) och Lijdberg (1789), borgmästaren och »ledamoten i högsta domstolen» Wallin (1792), borgmästaren Carl Ulner (1800, i Norrköping).

En af borgarståndets mest framstående talmän och tillika en af Stockholms borgerskaps mest betydande medlemmar var *Hans Niclas Schwan* (fig. 173), hvilken förde klubban i sitt stånd vid 1809 års minnesvärda riksdag. Schwan (född 1764) var son till en handlande i Stockholm, men äfven hans namn förräder utländskt ursprung. Den firma, Schön, med hvilken han förenade sig, hade också haft en stamfader som ej var född i Sverige. Då riksdagen efter statshvälfnin- gen 1809 sammanträdde, var H. N. Schwan en både genom sin

Fig. 173. Hans Niclas Schwan. Efter porträtt af F. Westin.

firma, en af Stockholms förnämsta, som genom sina personliga egen- skaper mycket känd och aktad medlem af börsen och anlitad i huf- vudstadens offentliga värf. Med 1809 års riksdag började hans po- litiska bana, hvilken slutligen förde till konungens rådsbord, der han intog sin plats 1828. Såsom statsråd hann han likväl icke verka länge, enär han redan den 1 Maj 1829 afled.

Namnet Schwan skulle dock ännu ett par gånger förenas med talmanskapet i borgarståndet: J. G. Schwan, den förres son och lik- som fadern en af Stockholms förnämste köpmän, förde klubban vid våra två sista ståndsriksdagar.

Mellan de tider, då Schwan d. ä. och sonen voro talmän i borgareståndet, innehades denna hedersplats fem gånger af med- lemmar af Stockholms magistrat: borgmästaren *L. L. Weser* (1828

års riksdag. Han dog 1831), borgmästaren *J. Ullberg* (1834) och borgmästaren *G. Holm* (1840, 1844, 1847).

Såsom vice talmän i borgareståndet hafva ock flere stockholmare gjort sig kända. En bland dem var *Johan Westin d. y.* (fig. 174), son till *den Johan Westin* som under frihetstiden och början af Gustaf den tredjes regering var en af de verksammaste partimännen och styresman för mössorna i borgareståndet. Släkten Westin har till större delen bestått af garfvare, och en af släkten var vanligtvis ålderman i skrået. Derjemte innehade de högre befäl inom borgerskapets militärkårer. Stamfader för denna ansedda borgarsläkt var *Johan Johansson*, hvars far *Jan Jansson Brännare* var soldat och bodde

Fig. 174. Johan Westin, v. talman för borgareståndet 1823. Ur K. bibl.

på Kiörkobacken vid Vesterås. Johan föddes den 7 Juni 1722 och sattes enligt egna anteckningar i Vesterås storskola 1732, men kom 1736 »bort till Stockholm att tjena hos en garfvare vid namn *Lars Zethelius*» och vardt gesäll 1741. Mäster *Zethelius* var då död, men Johan Westin stannade hos enkan. Vi låta honom sjelf tala, såsom prof på en gammal stockholmsmästares sätt att uttrycka sig och tillika såsom ett bidrag till kändedomen om det enskilda lifvet hos en borgare som sedermera ansågs som en betydande politisk personlighet:

1744 andag påsk blef jag ledig ifrån Mad. *Zethelius* hos hvilken jag då har varit i $7\frac{1}{2}$ år och kom till Herr Ålderman *Sperling** 5:te dag påsk 1744. — 1745 d. 17

* En garfvare *Sperling* bodde på slutet af 1720-talet vid Danviken. Namnet egdes för öfrigt af en bagare vid Högbergsgatan, en bryggare vid Götgatan och en kungl. kammarherre, *Carl Sperling*, som vid nyss nämnda tid bodde vid Lilla Nygatan i Bååt- eller Hornska huset.

Maj hvar jag för Embetet Begärandes få äska, då såsom man sa till svar jag skulle vänta ännu en tid efter jag är så ung Gesäll. 1747 d. 23 Maj antog jag mäst: stycket hvarpå jag hos Ramens arbetade ut det till 1748 d. . Maj, uppvistes det och jag blef mästare. Kom sedan till Cassa Mäst: Claes Gilliam till hösten därpå, och sedan till våren 1749 uti Mäster Sperlings gård, hvarifrån jag då flyttade uti Ramens gård.

1749 i Sept. månad friade jag till jungfru Martha Brita Sontag, och Micnelij dag därpå trolofvade vi oss med varann, och första advents Söndag vigdes vi vid varann af Kyrkohärden i St. Jacop och Johannes församlingar Magister Eric Tollstadius. Under vår sammanlefnad köptes gården af Krigs Commissarien Cederholm* d. 20 Julij 1750. — 1751 d. . . flyttade vi till St. Clara. Den 8 Junii brann samma gård af, och vi kom till att bo hos mitt Svärfolk, hvarest min kära hustru födde sonen Johan Johansson Westin** klockan 4 eftermiddagen d. 14 Julij 1751 och dödde i samma barnsäng d. 20 Julij klockan 8 om morgonen och begrofs den 22, då vår sammanlefnad här i verlden varit uti 1 år 7 månader 14 dagar. Sånen som d. 16 därpå blef Christnader af kyrkohärden Tollstadius i Jacobs församling och blef kallad Johannes. Samma dag om aftonen tog sjukdomen till för min k. Hustru, först med en stark frossa och sedan med hetta, faddrarne var Hr Lönberg och Inspektoren Strömer, Madam Ferman och välborna jungfru Elisabeth Söderholm. 1751 om hösten flyttade jag och min Son uti det afbrända och åter upbygda huset i Nov. månad.

1752 d. 7 Julii begärde jag Jungfru Ulrica Norström af dess föräldrar och fick ja d. 12 derpå följande, den 23 Aug. lystes första gången, d. 8 Sept: hölls bröllopet. Med henne föddes en Son d. 8 Sept: 1753 natten förut klockan half 12 och blef döpt d. 12 Sept: som var en Posk dag, faddrarne voro Magister Mürbeck, hans Mormoder, samt jungfru Helena Erling och handelsman Michael. Sonen hette . . . dödde den 27 derpå följande Sept: om morgonen kl: half tre och vart begrafven d. 28 uti likhvalfvet uti St. Clara kyrka.

Af Johan Westins egenhändiga anteckningar erfar man vidare, att hans andra hustru afled 1772 och begrofs med »anständig heder» i Clara kyrka samt att han 1773 gifte sig för tredje gången, då med jungfru Christina Elisabeth Bergklyft.*** Han hade i dessa tre äktenskap till samman femton barn, af hvilka sju döptes af dr Hauswolf. Faddrarne voro i allmänhet handelsmän, slagtare, garfvare och andra handtverkare, men äfven statens eller stadens tjänstemän. Då den 1758 födda sonen »Jacop» döptes, voro faddrar »syster Sophia Christina Hofberg, Mademoiselle Gretastina Degener, herr Notarien Petter Lagerdahl och Bancoskrifvaren Carl Ulric Malmberg.» Denne »Jacop» vardt fader till den i vår tid bekante åldermannen och hedersdoktorn Jakob Westin.

Den år 1779 födda sonen Andreas († 1840) vardt fader till öfverintendenten och kongl. teaterdirektören Henrik Westin.

* Huset i n. v. hörnet af Stora Vattugatan och Clara Vestra Kyrkogata, hvilket således är Westinska släktens Stockholmska stamgård. Det var först senare som några af den släkten slog sig ned på Kungsholmen.

** Sedermera ålderman och vice talman i borgarståndet.

*** Hon afled 1828, sjutiosex år gammal, och öfverlefdes af 9 barn, 43 barnbarn och 34 barnbarnsbarn.

Den yngste af Johan Westin den äldres söner var den sedermera bekante konstnären, professor Fredrik W. Om hans födelse står antecknad:

År 1782 den 22 Sept. kl. half nio föddes lilla Fredric som i dopet den 25 därpå fick detta namn, kristnades af Doctor Nenzen, faddrar voro Bryggaren Lars Kolmodin och Comministern Magister Fredrik Witting, system, Catharina Krok och Mamsell Märta Christina Lagerdahl.

Älderman Johan Westin d. ä. afled den 21 Oktober 1786 i en ålder af 64 år och 4 månader. *All Condeleance undanbedes*, står det på notifikationsbrevet. Han begrofs i Clara kyrka, der en minnesvård med porträttmedaljong, på södra väggen, till höger från stora dörren, ännu påminner om den rike och ansedde borgaren.

Liksom släkten Westin hörde förnämligast till garfveriet, hade släkten *Westman* slagit sig på bryggeriet. Redan i början af 1700-talet fans i Stockholm en bryggare *Jan Westman* som hade sin gård vid Hötorget och skall hafva aflidit i pesten 1710. Han var gift med Margareta Haubitz* och vardt stamfar för vidt utgrenade stockholmslägter. Inom dem återfinnas de bekanta namnen Kirstein, Nyman, Hedin, Brandelius, Wijkander, Kruse, Hartman, Rosén, Dubois, Wier, Berggren samt med dem beslägtade Schröderheim, Örbom, Behm, m. fl.**

Stamfadern Jan Westman hade fyra söner, af hvilka åtminstone tre voro bryggare. En dotter, Christina, gift med bryggaren Nils Nyman, var den under Gustaf den tredje mycket bekanta »madam Nyman» som afled 1795. Bland sönerne var Lorenz Westman, bryggare och rådman, gift med Margareta Bewe, far till den allmänt kände *Abraham Westman*, med binamnet »Ryss-Westman» och »Bryggarekungen», älderman, riksdagsman, banko-ombud och politisk person under Gustaf den tredjes regering. Han bygde Westmanska (nu vetenskapsakademiens) huset vid Kungsbacken och den s. k. Fåfången vid Sabbatsberg. Han var gift med sin kusin Elisabeth Westman, och af deras barn var en son kapten vid Andra gardet. En dotter, den för sin skönhet omtalade Clara Westman, gift med kanslirådet Hedin och moder till skådespelaren Sven Adolf Hedin och hans bröder. En annan dotter, Carolina Margareta, var gift med kaptenen vid stadsvakten, den mycket bekante Fredrik Nyström. Abraham var född 1753 och dog 1802. En annan Abraham (Jansson) Westman, kusin till den föregående, också bryggare, var äfven framstående bland Stockholms borgerskap, ryttmästare vid dess kavalleri och en bland de femtio äldste. En tredje kusin Abraham (Danielsson), bryggare naturligtvis,

* C. U. af Klerckers Genealogiska anteckningar.

** Slägttafla i med. dr Abraham Westmans i Göteborg ego.

hade en dotter, Christina Elisabeth (f. 1793 d. 1876) som gifte sig med den ofvan nämde garfvaren Anders Westin, hvarigenom dessa två mäktiga borgarfamiljer kommo i släktskap med hvarandra.

Abraham Westman hade tre bröder som alla voro bryggare, och af hans fem systrar voro tre gifta med hvar sin bryggare (J. Hartman, Anders Willman och P. U. Schultz). Ett annat exempel på yrkesenhet inom en och samma släkt är den Hartmanska, som i långa tider också idkade bryggeri från son till son. Anders Hartman, Johan Ernst Hartman och Johan Hartman omtalas efter hvarandra under det förra århundradet, ända från dess början, och den sist nämde hade barn som lefde in i vårt århundrade. De voro fyra bröder, alla bryggare, och tre systrar, hvar och en gift med en bryggare (Martilleur, Dubois och Wertmüller).

Bryggare och bagare voro alltid framstående borgare, men bland bagarne tyckes ingen hafva vunnit så stort anseende som den af oss förut i förbigående omnämde ålderman *Joachim Kammäcker*. I sin ungdom lär han såsom bagargesäll hafva rest genom Tyskland, Ungarn och Böhmen och några år tjenat i kejsar Leopolds här under kriget med turkarne samt förhållit sig så tapper, att kejsaren tilldelat honom adlig värdighet och ett väl utsiradt vapen, af hvilka båda ärebetygelse han mottagit endast den senare. I Stockholm hade han så stort anseende, att han flere gånger valdes till riksdagsman. Han var född 1642, och 1721 firade han sitt guldbryllup med sin hustru Margareta Gerdes, dotter till d:r Heinrich Gerdes, kyrkoherde i Tyska församlingen. Han dog 1732 och begrofs i Jakobs kyrka. Släkten utgrenades och vann ytterligare anseende genom gifte i andra betydande borgarfamiljer i Stockholm. Catarina Kammäcker var gift med en af de bekante gjutarne Meyer, den Gerard M. som vardt styckgjutare 1695 och dog 1710. Enkan förestod sedan verket i 18 år, men hann äfven med att förträffligt uppfostra elfva barn, af hvilka en Gerard M., den förnämste af hela släkten, 1728 öfvertog styckgjuteriet på Rännarbanan och äfven gifte sig med en Kammäcker, Maria Juliana.

Släkten *Oldenburg* tyckes också hafva varit betydande i gamla Stockholm. Af dem voro tre: far, son och sonson, gulddragare, men vi veta icke, huru vida ett par repslagare med det namnet som lefde på 1600-talet hörde till samma släkt. En Lorenz Oldenburg, som dog 1676, var repslagare och egde en gård i kvarteret Bonden vid Nytorget på Söder. På 1730-talet fans i Stockholm också en Hieronymus Oldenburg som var »apotekargesäll». Den förste gulddragaren med det namnet var Frantz Ernst O., hvars son Carl Ernst, född 1744, död 1812, var den bekante, förut af oss omnämde hof-

gulddragaren som befordrades först till rådman och sedan till borgmästare, ett bland de icke få exempel på handlande och handverkare som i gamla Stockholm hunno den högsta magistratsvärdigheten. Gulddragaren-brigadchefen-borgmästaren hade i sitt äktenskap med Brita Elisabeth Zelling tre söner, af hvilka den äldste, Frantz Ernst, också var gulddragare, först i Stockholm, sedan i Norge.

Det skulle föra oss allt för mycket in i enskildheter, om vi ville fördjupa oss i de gamla borgarsläktenas genealogier, hvilka för öfrigt ingalunda äro lätt tillgängliga; men af de slägtaflor som kunna uppletas finner man, det benägenheten att fortsätta faderns yrke tyckes hafva varit tämligen allmän.

Att gamla Stockholms borgare också gerna deltog i det offentliga lifvet och vid riksdagarne ofta egde stort politiskt inflytande hafva vi redan antydt. Om Abraham Westman icke hade så stort inflytande som herrarne Westin, far och son, var han likväl en verksam medlem af borgareståndet under 1789 och 1792 års riksdagar, och Carl Oldenburg arbetade mycket i samma stånd.

Vi hafva redan nämt några ord om borgarståndets talman vid 1809 års riksdag, men det kan måhända vara af intresse att erinra sig hvilka för öfrigt af Stockholms magistrat, köpmän och handverkare vid den riksdagen sutto i borgareståndet. De voro:

Rådmännen I. R. Blom, C. F. Landberg och A. Fredin, grosshandlarne J. Schmidt och C. A. Grevesmühl, sidenfabrikören C. J. Schönherr, handelsmannen A. Engel, källarmästaren (på Dufvan) och kaptenen N. Otter, handelsmannen och bryggaren Richnau samt åldermannen och kaptenen D. Lindgren.

Vid den långa riksdagen 1828—30, då borgmästaren L. L. Weser var talman, utgjordes Stockholms riksdagsmän i borgarståndet af:

Rådmännen L. J. Lundgren och N. Sandblad, grosshandlarne T. A. Aspelin och C. J. Ekerman, fabrikören och kaptenen A. Hiessleiter, kramhandlaren C. Strehlenert, bryggaren D. Helsingius, skräddareåldermannen och kaptenen (sedermera stadsmajoren) P. Winbladh samt guldsmeden A. Zethelius.

* * *

Stockholms borgerskap tyckes alltid hafva velat visa sig konungskt sinnadt, men konungarne hafva också visat sitt nådiga välbehag mot borgerskapet. Ett bland uttrycken deraf kan man ännu se i *obelisken* på Slottsbacken. Då Gustaf den tredje efter återkomsten från ryska kriget på rådhuset tackade borgerskapet för »god vakt», tillkännagaf han också sitt beslut att såsom ett uttryck af sitt välbehag uppresa en stod eller obelisk. I en under riksdagen i Gefle, Januari 1792, aflåten kungl. proposition omnämnes, att konungen ville i

en obelisk af svenska stenarter, förädlade af svenska händer, till efterverlden öfverlemnade sina tänkesätt för Stockholms borgerskap. Men Gustaf rycktes bort, och det var Gustaf den fjerde Adolf som inlöste faderns löfte, fastän detta just icke gick synnerligen fort. Först nära sex år efter den nyss nämnda kungl. propositionen afläts ett kungl. bref till öfverståhållaren, att denne skulle bestyra om obeliskens förfärdigande och uppsättande. Platsen skulle vara på Adolf Fredriks torg. Denna plats ansågs dock sedermera mindre lämplig, och i Juni 1798 började man lägga grund till minnesvården på ett helt annat ställe, på Slottsbacken mellan Indebetouska huset, Storkyrkan och slottet.

Den 3 Oktober 1800 aftäcktes obeliskan och öfverlemnades af Gustaf den fjerde Adolf till borgerskapet, och på dettas vägnar förklarade öfverståhållaren, att borgerskapet med stor undersätlig tacksamhet mottog denna minnesvård. En beskrifning af denna för alla stockholmare och andra som besökt hufvudstaden väl kända obelisk anse vi öfverflödigt. Vi vilja endast erinra, att på densamma finnes Gustaf den fjerde Adolfs namn, hvilket icke står att läsa på något annat offentligt minnesmärke i Stockholm. När Gustaf Adolf var afsatt, skyndade man att utplåna hans namn hvar det på offentliga platser påträffades, men på obeliskan lemnades det orördt.

Då Norrbro fullbordats, under Gustaf den fjerde Adolfs senare regeringsår, upprestes till minne af det lyckligt slutade arbetet en sten vid södra ändan af bron, nedanför Lejonbacken, och man skulle nog tycka, att ett så stort byggnadsverks fullbordande förtjente att med någon minnesskrift utmärkas; men stället var illa valdt, hette det, och så väl därför, som af *andra kända orsaker*, såsom P. R. Ferlin säger i sin »Stockholms stad», togs stenen bort efter regementsförändringen 1809. Hvart han tog vägen hafva vi icke kunnat utransaka. En uppgift är, att denna sten lades under ett af brohvalfven; en annan har sagt, att han flyttades till Almare-Stäke och står der ännu, fastän med förändrad inskrift; men åtminstone den senare uppgiften är icke sanningsenlig. Den sten som står vid Almare-Stäke, invid den gamla landsvägen och bredvid det ställe, der landshöfdingen grefve Samuel af Ugglas, hvilken äfven varit öfverståhållare i Stockholm, lät bygga en bro öfver sundet, är visserligen också upprest såsom ett minne från Gustaf den fjerde Adolfs regering, men har ingenting gemensamt med Stockholms borgerskap och Norrbro.

Inskriften på Stäke-stenen är nu: *För beqvämligare öfverfart bygdes denna bro år 1804 af grefve Samuel af Ugglas.* Den ursprungliga inskriften är utplånad och öfvertäckt så godt sig göra låtit,

dock ej bättre än att man ännu kan läsa de underdånighetsbetygelser, hvilka smyckade den dag, den 7 Februari 1805, då Gustaf den fjerde Adolf »med en älskad gemål och dotter första gången vid återkomsten från utrikes orter» for öfver den nya bron vid Stäket. Ännu bär stenen under Samuel af Ugglas gyllene ord vittne om »Minnet af trogne undersåtars glädje att återse sin öfverhet».

Stenen vid Stäket är i pyramidform, men stenen nedanför Lejonbacken var af temligen simpel, rektangulär form, enligt hvad man kan se af en i stadens byggnadskontor befintlig, af Gustaf Adolf i Malmö den 8 Maj 1807 gillad samt egenhändigt påskrifven ritning.

* * *

Så snart någon för konungahuset glädjande tilldragelse inträffat, har Stockholms borgerskap vanligtvis skyndat sig att visa sin glada medkänsla. Så var det också vid Gustaf den fjerde Adolfs födelse, och festligheterna voro då till och med mera lysande än vanligt.

Den 2 November 1778 lästes i Inrikes Tidningar:

Den milde Guden har Nädigst hört Landets Faders och samtliga Dess Undersåtars trognaste och innerligaste Förböner för Hennes Kongl. Maj:t Drottningen, som i går kl. $\frac{3}{4}$, 7 om morgonen lyckligen blef förlöst af en sund och välskapad Prins.

Denna högst glada händelse hade genast genom 256 styckeskott i fyra omgångar bebådats för allmänheten, och borgerskapet skyndade utan dröjsmål att anhålla om tillåtelse att illuminera den dag, då döpelseakten skulle försiggå.

Redan dagen efter prinsens födelse hade, såsom Inrikes Tidningar, med den tidens vanliga snabbhet i notiser, åtta dagar efteråt omtalar, Hallrätten jemte åtskilliga fabrikssoieteters ledamöter låtit på Stadshuskällaren, i den der varande stora salen, anrätta en middagsmåltid för så många personer som rummets storlek medgaf samt dertill inbjudit öfverståthållaren, frih. Carl Sparre, landtmarskalken, erkebiskopen, borgar- och bondeståndens talmän, några ledamöter af alla fyra stånden, såsom ock från kommerskollegium och magistraten.

»Under hela sammankomsten hördes musik af pukor och trumpet, och då de kungl. skålarne druckos, lossades i flera omgångar skott af kanoner nedanför hamnen. Om aftonen voro rummen illuminerade. I fem fönster syntes konungens och drottningens namn, och mellan dem en stjerna. I den stora salen visades å en tafla konung Gustaf den förste i kungl. skrud med öfverskrift:

Fäderneslandet och Barnet i Waggan

och der bredvid, på en annan tafla, en stor vase, omkring hvilken syntes insignier af alla näringarne, med öfverskrift:

Förökens.

Konungen kom sjelf och visade den höga och utmärkta nåden att sjelf åse illuminationen. Hallrättens präses, rådman Printzell, höll på Södermalmstorg tal för konungen. Styckeskott aflossades vid ankomsten och vid återfarten till slottet».

»Sedermera roade sig sällskapet med flere hela aftonen tillkommande vänner af alla stånd till sent in på natten; och är det obeskripligt» — så sluta Inrikes Tidningar sitt meddelande — »huru glädjen hos alla var brinnande samt önskningarna för Kungl. Maj:t och det kungliga husets beständiga lycka och sällhet mångfaldiga».

Under den sedermera följande illuminationen sökte borgerskapet att hedra sig på det mest lysande sätt. Öfver allt syntes »sinbilder på transparenter». På öfverståhållarehuset såg man »Gustaf den tredjes byst, den en målare aftager, med inskrift: *Erit Similis*, och ofvanför bokstäfverna *G. A.* Derunder några genier, af hvilka en pekar upp åt: *Hic erat in votis*.

På ett hus vid Vesterlånggatan lyste drottningens och kronprinsens namnchiffer och följande vers:

Välkommen dyre Prins
At til Gustavers ära,
Åt efterverlden lära,
At deras like fins.

Efter en maskeradbal på hofvet, den 13 November, hvarvid alla anständiga och välklädda masker utan biljetter fritt insläptes, stälde borgerskapet till en dylik maskeradbal, den 16 November, på stora börssalen, hvartill stadens *alla* invånare och främmande med deras fruntimmer voro inbjudna, »och jemväl till stort antal sig instälde».

Dermed voro borgerskapets glädjebetygelser för denna gång dock icke uttömda. I slutet af December ville det visa sin undersåtliga fröjd öfver drottningens »högst önskade uppkomst» och stälde därför till den fest på Norrmalms (Gustaf Adolfs) torg, hvilken fick en så olycklig utgång. På sjelfva torget, der stoden då ännu icke fans, hade borgerskapet låtit uppbygga en stor, 80 alnar lång sal, hvilken var inuti väl utsirad och med många ljus och kronor upplyst samt försedd med målade läktare för åskådare, och derunder voro skänkar, i hvilka vin, brännvin och öl utdelades åt folket, som derjemte skulle roa sig med dans. Utantill var salen prydd med illuminerade dekorationer. En stark musik af klarinetter, valdhorn, pukor och trumpetor inviterade populacen att dansa. På salen voro fem portar till in- och utgång, hvilka alla voro besatta med vakt, men då portarne

öppnades klockan half sju på aftonen, stormade pöbeln till från alla håll, och innan klockan åtta voro *sextiofyra* personer trampade till döds, utom förlamade och qväfda.

Det var ett ohyggligt spektakel att se, på trappor och framför porten på östra gaveln en hög af döda kroppar, blandade med några som halft förqväfda ropade på hjälp. Öfverståthållaren, polismästaren och stadens vakt och betjening arbetade förgäfvos att hålla pöbeln tillbaka och frälsa de olyckligas lif. Trängseln vardt så stark i salen, att några ock der trampades till döds, och detta oakadt var omensklighetens verkan den, att de väl mäende söpo och dansade med lika glädje bredvid de döda kropparne.*

En annan framställning af samma olyckliga tilldragelse gjordes några dagar derefter:

En half timme efter sedan folket småningom sluppit in i salen och glädjen spordes allmän samt ingen större än förmodad trängsel kunde förspörjas, åkom i östra delen af salen en förskräckelse bland folket på åtta eller tio alnars afstånd från den östra eller femte porten genom ett om eldfara, man vet icke hvarför, uppkommet anskri, hvarföre alla ville rusa till porten, men nedtrampade hvarandra dels på trappan, dels utanför huset samt också i sjelfva salen. Icke den minsta fara var å färde. Längre in i salen viste man icke ens hvad som händt, och der fortsattes dansen och välplägningen.

Några och sjutio menniskor som lågo öfverst räddades oskadda, men sjutioåtta upptogos såsom döda, af hvilka dock fjorton genom »medicorum och flera kirurgers, som på första tidningen ankommo, så hedrande som oförtrutna nit och bemödande sedermera friska och tillqvicknade hemgingo.» Tjugusju af manskön och trettiosju qvinnor omkommo, och deras lik igenkändes följande dagen af slägt och anhöriga samt afhemtades för att begrafvas.**

Men detta var den enda gången som någon olycka inträffat vid de många fester som gifvits af Stockholms borgerskap. Under Karl Johans tid fann borgerskapet många glada anledningar. Vid kronprinsen Oskars förmälning 1824 var också stor fest på börsen, hvars framsida pryddes af en praktfull transparang, målad af Westin. Man såg en stor ek, vid hvars stam syntes en sköld med konungens och drottningens namnchiffer. Vid foten af eken blommade ett ungt träd med en sköld som visade de kungliga högheternas namn. I skydd af dessa träd stod Skandiens gudinna med en fackla, hvarmed hon tändt elden på fäderneslandets altare, och på detta lästes: »Ren som lågan, stark som elden är folkets kärlek till sin konungaätt.»

* F. A. von Fersens Historiska skrifter. IV. Sthlm 1869.

** *Inrikes Tidningar* den 7 Januari 1779.

Gudinnan bjöd historiens genius att anteckna två för Skandinavien minnesvärda dagar: drottningens och prinsessans ankomst till Stockholm den 13 Juni samt deras kungliga högheters biläger den 19 i samma månad. Öfver det hela lyste Karlavagnen.

Vi hafva redan erinrat om de tillfällen, då borgerskapets kavaleri red den från någon resa återvändande konungen till mötes utanför tullen. Då konungen kom söder ifrån, möttes han af borgerskapet till häst, vanligtvis vid Nyboda backe, och der infann sig också öfverkommendanten. Vid Hornstull uppvaktades han af öfverståthållaren, magistraten och de femtio äldste, och öfverståthållaren höll tal vid skenet af rikt upplysta pyramider, hvarest borger-skapet följde konungen genom staden, som vanligtvis var illuminerad.

Fig. 175. Äreport på Slottsbacken 1835. Ur Mag. för Konst, Nyheter och Moder.

Då Karl Johan i Oktober 1835 återvände från en resa, hade borgerskapet låtit på Slottsbacken uppföra en äreport, hvilken kanske ännu är i gamla stockholmares minne (fig. 175). Denna äreport, som var, enligt en samtidas uttryck, imponant i anblicken, af kolossala dimensioner och storartad i ensemblen, restes till betygande af borgerskapets undersåtliga fagnad och tillgifvenhet för konungen. På aftonen, då Karl Johan anlände och åkte uppför Slottsbacken, strålade äreporten i praktfull upplysning, och de åtta alnar höga genier i transparentmålning, hvilka sväfvade öfver sjelfva porten, höllo öfver konungens hufvud en eklöfskrans som glittrade i kristallglas. På den sida som vette åt Skeppsbron lästes på en vapensköld:

Gjut, Svea, glädjens tår
Vid Din Carl Johans spira
När Du med honom får
Ditt silfverbröllop fira.

Och på en annan sköld blänkte dessa ord:

Så glad från segerns char
Du såg ej vunna länder
Som hjertan der Du far
Och der Du återvänder.

Det »silfverbröllop», på hvilket anspelas i den första af dessa strofer firades något öfver sju år derefter, måndagen den 6 Februari 1843, och gaf åter anledning för Stockholms borgerskap att visa sin tillgifvenhet för konungahuset. Långt före den högtidliga dagen selsatte man sig med förberedelserna, och den stundande festen utgjorde det enda samtalsämnet i staden. Den ena delen af borgerskapet och dess fruntimmer var upptagen med tillredelser för balen på börsen, som skulle besökas af nära 1,000 personer; den andra delen exercerade, jemte stadens drängar, för den kommande vaktgöringen. Ställningar till transparanger och illuminationer uppträdades öfver allt i staden. Polisbetjeningen kringskickades i enskilda hus med »höflig avis om en *frivillig* allmän illumination.» I *Svenska Biet* lästes: Vi fira en fest sådan den säkert aldrig förr här firats och måhända aldrig mer skall återkomma. Efterverlden skall nämna den såsom den enda i sitt slag.

Glanspunkten var borgerskapets bal på börsen. Klockan half tio på aftonen åkte de kungliga från slottet i två sjuglasvagnar, förtädda af borgerskapets kavalleri och i högtidlig procession. Vid sidan af vagnarne gingo betjenter i hoffivré, med brinnande facklor, och tåget tog vägen ned för Slottsbacken, öfver Mynttorget, Myntgatan och Storkyrkobrinken samt rundt om Storkyrkan öfver Stortorget till vestra sidan af börsen. Vid yttre ingången mottogos de kungliga af öfverståhållaren och borgerskapets värdar, som voro: borgmästaren Sandblad, rådmännen Björck och Eklund, grosshandlarne Bohnstedt, Schwan och Schlegel, lärtskramhandlaren Hazelius, bryggareåldermannen Lychou och skräddareåldermannen Spångberg.

Uppgången till stora börssalen skedde genom en häck af stadens arbetskompani, hvilket, såsom vi förut berättat, stod der hela natten. Anordningen i börssalen skildras som praktfull.

Under det festen å börsen fortgick, var en stor del af staden festligt upplyst. Allmänheten beundrade mycket den rad af lampor som blänkte framför norra slagtarhuset (der Nationalmuseum nu står). Konditor Davidsons paviljong vid Drottninggatan utmärkte sig för ett praktfullt tempel, med en fond af lager, hvarest konungens byst var uppstald med kolonner af eklärerade kronglas. Direktör Bång på Södermalm och kungl. boktryckarne Norstedt på Riddarholmen sände upp raketer.

Öfver allt blänkte konungens namnchiffer. På krogen *Tre Prinsar* vid Kornhamn såg man Carl Johans namn i rödt på den ena fönsterrutan, och på den andra lyste: *Gud med dig! Jag såg Din kröning. I himlen får Du Din belöning.*

Till det galaspektakel som gafs på kungliga operan var en del af borgerskapet inbjudet. Der uppträdde i operan »Ferdinand Cortez» Jenny Lind samt hrr Lindström, Günther och Fredrik Kinmansson.

Detta jubileum var den sista fest som Stockholms borgerskap gaf under Carl Johans regering och torde väl äfven få räknas som den sista i sitt slag i det gamla Stockholm.

Nu mera gifver icke borgerskapet, utan *hela Stockholm* de offentliga fester som kunna förekomma i Sveriges hufvudstad.

